

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Estland satser fortsatt ungt

Ordfører i Tallinn: Jüri Ratas, 27 år. (foto: Keskerakond)

Av Jostein Langmyr

For ti års tid siden opplevde unge fremadstrebbende estere at de var født 5–10 år for seint. Etter Sovjetunionens fall ble de viktige posisjonene i samfunnet i løpet av kort tid besatt av nye krefter, og disse var for størstedelen helt unge personer. Den som satte seg ned og ventet på naturlig avgang, kunne derved risikere å avgå selv før en etterlenget plass ble ledig. Men de unge får fortsatt sjanser så enestående at det vekker forundring blant oss utlendinger.

→ 7

Energiproduksjon i Estland

Av Øyvind Rangøy

Estland er i hovudsak sjølvforsynt med elektrisk kraft. Det aller meste av denne krafta blir utvunnen av oljeskifer. Dei to største kraftverka er Balti elektrijaam og Eesti elektrijaam, begge tilhører Eesti Energia og ligg i Ida-Virumaa fylke i Nordaust-Estland. I finansåret 2004/2005 produserte desse kraftverka til saman 8558 GWh elektrisk energi, og i tillegg 796 GWh varmeenergi. Dette utgjør over 95 % av den totale estiske elektrisitetsproduksjonen i landet. Til å produsere ein kilowatttime energi går det med om lag 1,5 kg oljeskifer.

→ 9

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Øyvind Rangøy, Kuu 39-64, EE 50104 TARTU,
tlf. + 372 747 2624, e-post: rangoy@online.no
Turid Farbregd, Granvägen 14 A 36, FI-00270 HELSINGFORS,
tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbregd@kolumbus.fi
Else-Jannike Kuum, Vækerø terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.

Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Reusner, Lõuka 10, 13521 TALLINN,
tlf. +372 6115 530, faks +372 6115 531.

Redaksjonen avsluttet 22.1.2006. Stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende
seinest 20.4.2006. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Estland satser på de unge	1	Bach: Revolusjonær sang	24
Energiproduksjon i Estland	1	Norsk-estisk barnebok	28
Latvia i spissen	5	Miliza Korjus på nye plater	30
Norsk forretningsvirksomhet	12	Estonia nyåpnet	32
Honorær konsul R. Maaseide	13	Nordmann i estisk Grand Prix	34
Savisaar og estisk nasjonalisme	20	Film fra Baltikum	40
Baltisk arbeidsinnvandring	16	Nasjonaldag og årsmøte	47
Flügeekorn	23	Fortrengte minner	48

Slik redaksjonen ser det

Redaksjonen synes at 2005 på mange måter var et godt år. Vi fikk nye skribenter som leverte interessant stoff og som sikkert kommer med interessante bidrag også i 2006. I tillegg har nye bidragsytere meldt seg til dette nummeret.

Tilbakemeldingene tyder fortsatt på at mange lesere kaster seg over tidsskriftet og sluker hele spekteret av variert stoff. Andre framhever visse stofftyper som spesielt interessante for dem personlig. Vi setter stor pris på å få leserreaksjoner uansett hvilken retning de går i. En leser lurte på om vi var blitt opphengt i Edgar Savisaar. Ja og nei. Han er den dyktigste politiker i Estland, og samtidig er han en gåte: Hva har han satt seg som mål og hvilke midler kan han komme til å bruke for å nå målet? Vi håper at Niitpölds artikler kan provosere lesere til å komme med kommentarer.

Vi har fortsatt ingen fast musikkmedarbeider, så derfor er det gledelig at vi likevel har fått så mange artikler med musikkrelatert stoff til dette nummeret. Torstein Bach ser på sangfestivalenes politiske rolle, Irja Erkkilä presenterer den berømte estiske koloratursangerinnen Miliza Korjus for oss. Et annet platetips har vi fått fra Bård Eirik Hallesby Norheim, som selv blir presentert i forbindelse med ny suksess i estisk Melodi Grand Prix. Vi har også omtale av en ny dokumentarfilm om estiske kvinners traumatiske opplevelser under sovjetokkupasjonen, og av ei nyutkommen barnebok med tekst både på norsk og estisk.

Klok på Estland?

1. Kva år vart Estland sjølvstendig første gongen?
2. Kor mange gonger har Estland vunne Melodi Grand Prix?
3. Kven har skrive romanen *Keisarens galning*?
4. Kva heiter estaren som vann femmila i Holmenkollen 2005?
5. Kva heiter Estlands nasjonalepos?
6. Kva for ein by blir kalla Estlands sommarhovudstad?
7. Kva heiter den høgste naturlege toppen i Estland?
8. Kva heiter den største estiske øya?

Svar: 1. 1918. 2. Ein gong. 3. Jaan Kross. 4. Andrus Veerpalu. 5. Kalevipoeg. 6. Pärnu. 7. Suur Muumägi. 8. Saaremaa.

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Rett før bladet gikk i trykken har vi vært med på å arrangere Baltisk aften, se side 46. Dette var et samarbeid mellom de baltiske foreningene og Foreningen Norden/Norden i Fokus og Norsk Filminstitutt, med bidrag fra ambassadene for Estland, Latvia og Litauen. Denne kvelden falt også sammen med Filminstituttets Baltiske Filmweekend, se side 40.

Samarbeidet med de andre baltiske foreningene i Norge fungerer bra, og ved fellesarrangement har vi inntrykk av at vi når ut til et større publikum.

Det estiske språkkurset har kommet godt i gang med 18 entusiastiske elever. Det er fortsatt like vanskelig og morsomt som på høstens kurs meldes det fra deltakerne, se side 46.

Flere og flere nordmenn viser interesse for reisevirksomhet til Estland. Alle vet ikke like mye om landet før de reiser og mange vet kanskje heller ikke så veldig mye mer når de kommer hjem. De fleste får med seg gamlebyen i Tallinn, og ferdig med det. Hvilke andre spennende reisemål og opplevelsesmuligheter som finnes i Estland er ennå ikke godt nok kjent. Mange av våre medlemmer har imidlertid kunnskaper om landets bakgrunn, hva som skjer på landsbygda og i de andre flotte byene utenom hovedstaden. Norsk-estisk forening har derfor en forpliktelse til å få frem all denne kunnskapen og informere om politisk og kulturell utvikling i landet. Fortsatt er det stort rom for å styrke gjensidige forbindelser – både som turisme og ikke minst næringsliv. Det er synd at det flotte medlemsbladet vårt ikke leses av flere. Nok en gang oppfordres lesere og medlemmer til medlemsverving. For kun kr 250,- får de bladet rett hjem i postkassen og kan følge med i Estlands utvikling og historie. Kan vi friste flere til å bli medlem med for eksempel konkrete reisetips i Estlands-nytt? Hva mener dere, kjære lesere? Gi oss tilbakemeldinger!

Vi står foran årets viktigste begivenhet: markeringen av Estlands nasjonaldag. Den riktige dagen er som kjent 24. februar, men vi legger arrangementene til lørdagen 25. februar, se side 47. Noen uker senere avholder vi årsmøte. I den forbindelse er det sosialt samvær, kulturinnslag og noen spennende overraskelser, se side 47.

Else-Jannike Kuum

Grense uten avtale

Det går ikke an å forstå russerne eller deres politikk, så vi nøyer oss med å registrere hva de gjør. Og de lot være å ratifisere grenseavtalen med Estland som var forhandlet fram over en periode på ti år, og endatil ble underskrevet av utenriksministrene i Moskva 18. mai 2005.

Vi tror at russerne inntil 2004 mente at manglende grenseavtale skulle hindre estisk medlemskap i Nato og EU. Det slo ikke til. Deretter var det esternes tur til å føle at de hadde et visst overtak. De var innafor, og de frustrerte russerne stod utafor og ønsket både det ene og det andre, blant annet slutt på visumtvangen for å reise inn i EU.

I praksis fungerer EUs østgrenser så noenlunde. De er oppmerket, og de blir overvåket på begge sider. Esterne sammen med latviere og litauere mener grensene er så tette at Baltikum kan nære forhåpninger om å komme med i Schengen-området om ca. halvtannet år.

Estland og Russland har 338,6 km felles grense. Av dette følger grensa Narvaelva i 76,4 km og Peipissjøen i 124,2 km. Etter sommeren 1998 var teknisk overvåkingsutstyr til 108 millioner eek ferdigmontert. De estiske grensevaktene har moderne mobilt radarutstyr som kan oppdage mennesker på 15 kilometers avstand. Integrert i det andre overvåkingssystemet har grensevaktene siden 1999 også disponert varmekameraer. En estisk-russisk kommisjon for grenseovervåking møtes fire ganger årlig, to ganger i Estland og to ganger i Russland. For russerne er vestgrensa stabil og enkel sammenliknet med grensene i Kaukasus og 7500 km nesten uoppmerket grense med Kasakhstan. Der borte flommer det av narkotika, og menneskehandelen florerer.

Det vakte oppsikt i vide kretser da Estlands utenriksminister, **Urmäs Paet**, i høst ble nektet visum til Russland i forbindelse med en konferanse om grensespørsmål. Russlands utenriksminister, **Sergej Lav-**

rov, forsøkte å bortforklare episoden som en misforståelse.

De to ministrene møttes 7. desember i Ljubljana i Slovenia og drøftet felles saker i halvannen time. Paet opplyste etterpå at Russland fortsatt sier at grenseavtalen må

Urmäs Paet

reforhandles, mens Estland mener at det ikke er noe mer å forhandle om, og de har både underskrevet og ratifisert den. Tida fikk komme til hjelp, mente Paet. Det vesentligste var at den direkte kontakten på toppnivå nå var gjenopprettet.

Lavrov foreslo å ta opp igjen arbeidet i den russisk-estiske handelskommisjonen. Dette har stått i stampe et par år fordi Moskva ikke har utnevnt noen kommisjonsleder fra sin side.

Paet spilte enda en gang den gamle plata med hakk på det punktet der det er snakk om embetskjeden til Estlands president, se Estlands-nytt nr. 3-4, 2003. Russerne hentet kjeden til Moskva i 1940, og esterne har i hele selvstendighetsperioden benyttet alle anledninger til å minne om at det er estisk eiendom. Igjen var velvilligheten stor på russisk side. Kjeden skulle bli tilbakelevert, det var bare visse juridiske problemer å avklare. Paet ville også ha tilbake kunstsatter fra universitetets kunstmuseum i Tartu. Her var Lavrov mer forbeholden.

Ministrene drøftet ellers samarbeid i kampen mot menneskehandel og narkotikasmugling. Estland arrangerer et seminar i

Moskva i første halvdel av 2006, der temaet skal være midler mot menneskehandel.

En viktig estisk-russisk sak er den prosjekterte brua mellom Narva og Ivangorod, på estisk kalt Jaanilinn. Den nåværende brua er bygd i 1960-åra og tåler ikke en slik belastning som er nødvendig for våre dagers landeveistransport. Den planlagte brua vil bli en av de viktigste grenseovergangene mellom EU og Russland. Ei grensebru har dessuten symbolsk verdi. Lavrov forsikret at Russland var interessert i brusamarbeid.

Et tilbakevendende tema i estisk-russiske drøftinger er russernes situasjon i Estland.

Latvia i spissen

Lennart Meri ble den første demokratisk valgte presidenten i Estland. Glitrende intelligent og språkmektig ble han i den posisjonen samtidig den ubestridte lederen i Baltikum i forhold til Vesten. Etterfølgeren, **Arnold Rüütel**, ble ikke den katastrofen motstanderne fryktet, men han har ikke vært like pågående aktiv utad. Mens Meri stadig tøyde grensene for presidentens lovfestede virksomhetsfelt, har Rüütel vært mer tilbakeholden.

For et år siden ble det for alvor klart at Latvias president **Vaira Vike-Freiberga** var den nytenkende initiativtakeren i Baltikum. Hun sprengte den baltiske enigheten da hun takket ja til **Putins** invitasjon til krigssluttjubileet i mai 2005. Selv om estere og litauere kom med bitre kommentarer, bidro nettopp splittelsen til å fange ekstra oppmerksomhet. Hvorfor drog ikke **Arnold Rüütel** og **Valdas Adamkus** til Moskva? Vaira Vike-Freiberga møtte verdenspressen i bjørnens hule der hun kunne informere om Sovjets overgrep mot de tre baltiske randstatene. Hun har levd mesterparten av livet i landflyktighet i Kanada, så det volder ingen problemer å uttrykke seg på Vestens hovedspråk. Hun har knyttet personlige bånd til familien Bush, et forhold som ble bekreftet med det besøket **Georg W. Bush** avla i Riga i mai i fjor.

Lavrov var ganske så moderat og brukte ikke en eneste gang uttrykk som "krenkelse av menneskerettighetene" når han refererte til esternes håndtering av problemene. Men han var interessert i skolereformen som skal tre i kraft i 2007 og angår språket i det som har vært russiske skoler. Han var også opptatt av integreringen av innbyggere uten estisk statsborgerskap.

Paet ønsket å få en forenklet praksis for turister fra tredjeland. Han mente det kunne være rimelig at de fikk innvilget visum til Russland for inntil fem dager uten å måtte legge fram en invitasjon. (10.12.05 jl)

Som det første baltiske landet skal Latvia være vertskap for Natos ledere. Toppmøtet finner sted i Riga i november i år. Dette kunngjorde **Vaira Vike-Freiberga** 7. desember på en pressekonferanse under president Rüütels statsbesøk hos naboen i sør.

Arnold Rüütel ved hennes side måtte nøye seg med å framholde at Natos toppmøte var av betydning for hele regionen. Men det er også flere indiser som tyder på at verden nå ser på statsoverhodet i Riga som Baltikums hovedtalsmann på den internasjonale arena. Det kunne vært vi, tenker lett misunnelige estere som forbereder seg på et mulig gjenvalg av Rüütel til høsten. Han vil i så fall være 78 år gammel når han blir valgt, og 83 når han går av. Han er sympatisk og pliktoppfyllende, men han blir neppe i løpet av embetstida noen stor og skinnende knapp på Baltikums vest. Esterne forsøker å trøste seg med pengene de sparer når de slipper natomøtet. Selv om hotellene kunne håndtere storinnrykket, mangler Tallinn egnede konferanselokaler. Forholdene ligger da bedre til rette i Riga, men malurten i det latviske begeret er nettopp omkostningene. Nato-møtet blir et kjempeløft som er nødvendig for å bevise at Latvia er en moden og likeverdig stat i det internasjonale selskap, hevder **Vaira Vike-Freiberga**. (12.12.05, jl)

Første politiske parti

Estarane sitt første politiske parti vart danna i Tartu i november 1905 etter initiativ frå **Jaan Tõnisson** (1868–?) som hadde vorte redaktør i avisa Postimees 1896. Han nytta avisa då han kalla inn til skipingsmøte, og over tusen personar fann vegen til møtesalen. Det var litt av ein pangstart å få tusen medlemmer i ein jafs. Men så heldt dei då òg på til halv to om natta.

Partidanning i Russland og Baltikum hadde vorte mogleg etter eit keisarleg manifest 17. oktober 1905. Tyskaltarane var dei første som nytta seg av dette. I Riga danna dei alt 27. oktober Baltikums Konstitusjonelle Parti.

Partiet til Tõnisson fekk medlemmer først og fremst i Tartu og Sør-Estland. Derimot lykkast det ikkje å få skikkeleg fotfeste i Tallinn og Nord-Estland. Partiet kjempa

på fleire frontar: for estarar mot tyskarar og russarar. Særskild hard var kampen mot sosialdemokratane. Der skydde Tõnisson ingen middel og utnytta gjerne avisa si òg til å sverta motstandarane. Etter eit par år stilna aktiviteten for så å blussa opp igjen etter februarrevolusjonen i Russland. Under ulike namn, men heile tida med Jaan Tõnisson i spissen heldt verksemda fram til 20. mars 1935 då **Konstantin Päts** kom med eit dekret som forbaud alle parti i Estland.

Jaan Tõnisson var ein av dei mest markante personlegdommane i estisk politikk og samfunnsliv i første del av 1900-talet. Etter Sovjet-okkupasjon av Estland sommaren 1940 vart Tõnisson arrestert i desember same år. Kvar det siden vart av han, er det ingen som veit. Derfor er òg dødsdatoen ukjend. (*Eesti Ekspress* 8.12.05 olm)

President Päts

Estlands første selvstendighetsperiode Ivar **Konstantin Päts** (1874–1956) den ledende politikeren. Han satt fortsatt som president da Sovjet innledet okkupasjonen. Sommeren 1940 ble han arrestert og sammen med familien deportert. Etter lange fengselsår ble i 1954 den da 80 år gamle Päts plassert på sinssjukhuset i Jämejala i Viljandi fylke i Estland.

Ryktet spredte seg som en løpeild blant esterne at president Päts befant seg i landet. De lokale makthaverne fant det tryggest å ekspedere han fortest mulig til et ukjent sted der ingen visste noe om han. Et slikt sted var sinnssjukhuset i Burasjevo, Kalinin oblast, nordvest for Moskva. Der døde Päts 18. januar 1956 og ble begravd i skogen nær sjukhuset, liksom hundrevis av andre pasienter opp gjennom åra.

Omstendighetene rundt presidentens endelikt ble gjort kjent i 1980-åra. Sønnesønnen **Mati Päts** var på rekognosering i 1988 og fikk av sjukhusets tidligere lege utpekt stedet der graven angivelig befant seg. Han

organiserte deretter på forsommeren 1989 en ekspedisjon som skulle forsøke å finne de jordiske levningene for å føre dem hjem til Estland og begrave dem i fedrelandets jord. De rakk å undersøke ti skjeletter før myndighetene nektet dem å fortsette fordi arbeidet hadde fått så mye oppmerksomhet.

En ny ekspedisjon drog av gårde i 1990. De undersøkte skjelettet etter skjelett, og det så temmelig håpløst ut. Stemningen hellet etter hvert i retning av at de skulle nøye seg med en symbolsk håndfull jord og grave ned den i Estland. Men så viste det 36. skjelettet seg å være det riktige.

Beinrestene ble pakket ned og tatt med til gravlunden Metsakalmistu i Tallinn der så mange av Estlands store personligheter er gravlagt. Femtiårsminnet for Konstantin Päts' død ble i år markert med blomsternedlegging på graven og et seminar med foredrag i palmehuset til botanisk hage i Tallinn. I huset ved siden av hadde Päts hatt sitt siste hjem i Estland, og der bor i dag sønnesønnen med familie. (jv)

Kvinner i hundre år

For hundre år siden, dvs. i 1905, fikk de første kvinnelige studentene tillatelse til å høre på forelesninger ved universitetet i Tartu. De må ha studert på hobbybasis, for først i 1917 fikk de avlegge eksamen.

I dag utgjør kvinnene 62 % av det totale studenttallet ved høyskolene i Estland. Ved universitetet i Tartu utgjør de nå 68 % og ved universitetet i Tallinn 78 %. Selv landbrukshøgskolen har kvinnelig overvekt med 52 % slik at den tekniske høgskolen er den eneste mannsbastionen med bare 44 % kvinner. (*EPL* 27. okt. 05, jv)

Mannlige studenter kommer i bakgrunnen for jentene i våre dager.

(foto: Siim Teller / siimteller.com)

fra side 1 Estland satser ungt

Et eksempel på ungdommens muligheter er **Jüri Ratas**, født 2. juli 1972. Han ble i november, 27 år gammel, ordfører i Tallinn. Den Gud gir et embete, gir han også forstand, heter det. Nå kan det se ut som Ratas hadde fått forstand først og embete etterpå. Han har eksamener både fra den tekniske høgskolen i Tallinn og fra universitetet i Tartu. Han har hatt viktige stillinger i flere større bedrifter, er en av lederne i landets basketballforbund, ble 23 år gammel økonomikonsulent for daværende ordfører **Edgar Savisaar**, innvalgt i Tallinn bystyre i 2002, kommunalrådmann to ganger ... Om Jüri Ratas er det sagt at han er som snytt ut av nesa på partileder Savisaar. Det har fått den kjødelige faren til å stå fram for å forklare den biologiske sammenhengen. Ikke desto mindre er det en vanlig oppfatning at unge Ratas er dannet med partilederen som sjablong. Politiske motstandere klarer snart ikke å skille dem fra hverandre.

At Ratas inntok ordførerplassen, ble mulig etter kommunevalget i oktober da partiet han tilhører, Keskerakond (Senterpartiet) fikk absolutt flertall med 32 av 63 representanter i bystyret. Ratas er i Estlands nye selvstendighetsperiode den første som styrer Tallinn med bare ett parti i ryggen. Savisaar hadde lokket velgere til urnene med løfte om selv å ta ordførerposten der-

som partiet vant (se Estlands-nytt 4, 2005). Etter mye om og men foretrakk han til slutt å bli sittende som økonomi- og kommunikasjonsminister. Han uttalte samtidig at han skulle holde valgloftet og tre inn som ordfører om halvtannet år. Den nåværende koalisjonsregjeringen bestående av det liberale Reformpartiet, det sosiale Senterpartiet og det rurale Folkeforbundet har som mål å bli sittende perioden ut, dvs. til våren 2007. Ved en eventuell regjeringsskifte, eller av andre grunner, kan Savisaar hoppe ned av ministertaburetten før den tid og bli Tallinn-ordfører igjen. Dette med det forbehold at det ikke skjer endringer i det politiske styrkeforholdet i bystyret. Senterpartiet hadde et like godt utgangspunkt etter forrige kommunevalg, men diverse avhopp gjorde at **Tõnis Pälts** (Res Publica) overtok ordførerkjeden fra Savisaar etter halvgått løp.

Unge Jüri Ratas får gode skussmål fra de fleste hold. Han innhenter gjerne råd fra personer med sakkunnskap og mer erfaring enn han selv har rukket å skaffe seg. Han gjør klare og velfunderte vedtak. Selv om han er velformulert, er han ikke pratsom. Dyktighet kommer fram i gjerning, ikke i ord, mener han. Og om innstillingen til det viktige vervet: Det gjelder å arbeide på lang sikt, men samtidig være klar over at hver dag kan være den siste på denne posten. (10.1.2006)

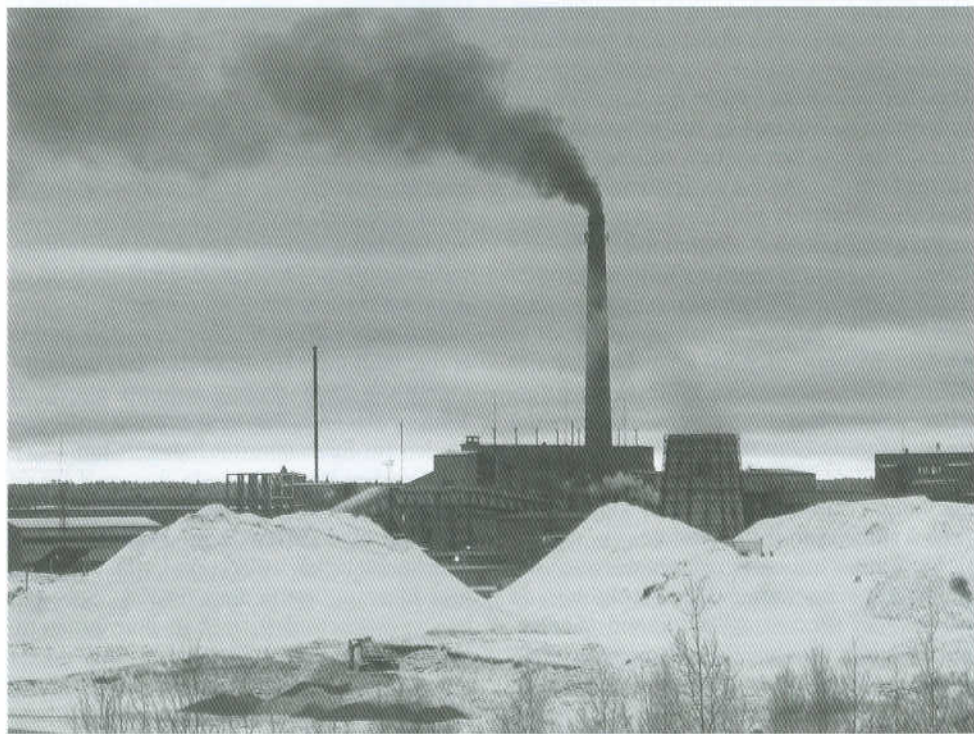
frå side 1 *Energiproduksjon*

Oljeskifer (eller kukersitt) er forsteina organisk materiale frå det som for mange millionar år sidan var havbotn. Den estiske oljeskiferen er kring 450 millionar år gammal. Denne bergarten har i tillegg til mineralane ein organisk del som inneheld 60–80 % karbon og 6–10 % hydrogen. Som energikjelde har oljeskiferen lågare kvalitet enn til dømes steinkol og brunkol, ettersom ikkje-organisk materiale utgjer om lag halvparten av bergarten.

Den organiske delen av kukersitten er eigentleg ikkje olje i vanleg forstand, men kerogen, eit forstadium til hydrokarbonane vi finn i anna fossilt brensel. Steinen kan likevel nyttast til framstilling av olje med ein destilleringsprosess kjend som pyrolyse. Generelt er det ikkje kostnadseffektivt å nytte oljeskifer som kjelde for olje i tradi-

sjonell forstand, og det aller meste av steinen går med som brensel til energiproduksjon utan å gå vegen om raffinert olje.

Førekost av kukersitter ikkje noko unikt for Estland. Dei største reservane finn vi i Amerika, og i tillegg til Estland blir bergarten utvunnen i Russland, Brasil og Kina. I europeisk målestokk er Estland like fullt temmeleg spesielt, både når det gjeld omfanget av denne naturressursen og kor avhengig landet er av den oljehaldige skiferen som energikjelde. Og ikkje minst er den faktiske produksjonen i Estland den største i verda. Ein reknar med at landet framleis rår over nesten fem milliardar tonn oljeskifer, og det er meir enn fem gonger den mengda som har vorte utvunnen sidan byrjinga i 1916. Elles i Europa finn vi mest oljeskifer i Tyskland (om lag tre milliardar tonn), men der blir han ikkje utnytta.

Reinsinga av røyken frå pipa på varme- og kraftstasjonen ved Kiviõli kan bli betre.

(foto: Øyvind Rangøy)

Historie

I Estland finn vi dei første skriftlege kjeldene om pölevkivi (dvs. "brennande stein") frå 1725, då J.A. Gildenstadt i ei reiseskildring nemner at det i nærleiken av Jewe (Jõhvi) finst bergartar ein kan få til å brenne. På folkemunne går det òg ei forteljing om mannen som mura seg ei badstue av brune steinar han fann i nærleiken. Han skal ha blitt rett forstøkt då steinhuset tok fyr og brann ned.

På 1800-talet vart denne interessante naturressursen stadig grundigare kartlagt. Men det var først i 1916, under energikrisa i samband med første verdskrigen, at oljeskiferen vart teken i bruk til energiproduksjon. Då vart 22 vogner med oljeskifer frå eit eksperimentelt dagbrot sende til Petrograd for industriell prøvedrift. Etter det estiske sjølvstendet starta ein statleg oljeskiferindustri opp i Kohtla-Järve i 1919, etterfølgd av aksjeselskapet Kiviõli i 1922.

Sovjetisk stordrift

Før den sovjetiske okkupasjonen i 1940, vann seks føretak ut til saman 1,8 millionar tonn oljeskifer i året. Då Sovjetunionen tok kontrollen over estisk energi- og industripolitikk fekk drifta heilt andre dimensjonar, og den estiske oljeskiferen skulle dekkje ein langt større marknad. Mykje gjekk til Russland, og i 1980 var produksjonen over 31 millionar tonn. Drifta var både aggressiv og forureinande.

Under dei politiske omveltingane tidleg i 1990-åra vart det store endringar på dette området òg. Den russiske marknaden fall bort, og produksjonen av oljeskifer vart etter kvart redusert til eit nivå som dekkjer Estlands eige forbruk av elektrisk energi. I 1992 var produksjonen nede på 17 millionar tonn, i 2004 under 12 millionar tonn.

Miljøpolitikk og EU-krav

I løpet av 90-åra er ny reinseteknologi teken i bruk, og mykje positivt er gjort på miljøfronten. Likevel er oljeskiferenergi forureinande kraft som i tillegg fører med seg store inngrep i naturen ved utvinning og raffi-

nering. Først og fremst må steinen gravast fram, og dette gir naturen hard medfart anten det skjer i dagbrot eller i lukka gruver. Gruvedrifta fører mellom anna til fall i grunnvasstanden, forureina vatn i elvane og endra landskap, anten i form av månelandskapet i dagbrota eller ved sig og forkasting i overflata over gruvane.

Strengare miljøkrav i EU

I tillegg skal avfallet frå reinsinga av oljeskiferen – tung, mineralrik oske – òg depnerast, og slik oske blir det mykje av. Det meste av volumet frå den brende skiferen blir liggjande att i store haugar som estarane kjenner som oskefjell, og eit vesentleg miljøproblem er avrenning frå desse deponia, som slett ikkje er tette i botnen, slik dei strenge miljøkrava i EU seier dei skal vere. Alt i alt fører oljeskiferkraft med seg 25–30 gonger meir oskeavfall enn same mengde kolkraft. Til sist har vi ureininga frå sjølve kraftproduksjonen, for forbrenninga fører til store utslipp av finkorna partiklar.

Forskarar, mellom anna frå Norges geologiske undersøkelser (NGU), meiner likevel at ein med relativt enkle grep kan oppnå svært mykje. Dei har undersøkt tilhøva rundt mange av dei store deponia og funne at ureininga er temmeleg avgrensa. Mykje kan gjerast ved å samle opp og reinse sigevatnet på overflata rundt dei eldste deponia og tette nokre gamle og dårlege brønner frå sovjettida.

Det kostar å vere sjølvforsynt

Skal vi tru heimesida til det estiske oljeskiferselskapet Eesti Pölevkivi (som til liks med kraftverka ved Narva er heileigd av det statlege aksjeselskapet Eesti Energia) tek dei miljøutfordringane på alvor og gjer alt dei kan for å lindre skadeverknadene av oljeskiferdrifta – og ikkje minst gir dei støtte til dei lokale styresmakter i form av "miljøsattar". Like fullt gjer Eesti Pölevkivi det klart at miljøkostnadene er ein pris det estiske folk må betale for å vere så sjølvforsynt med kraft. ■

Elektrisitet i Estland – (nesten) berre oljeskifer?

Av Øyvind Rangøy

Energi av oljeskifer utgjør 96–98 % av kraftproduksjonen i Estland. Overvekta er så stor at det kan vere freistande å sjå bort frå dei alternative energikjeldene i denne sammenhengen, men kva spennande gøymar seg mellom dei siste siste 2 til 4 %?

Eit så oljeskiferavhengig land som Estland har det somme vil karakterisere som eit naturleg monopol. Dei to største kraftverka (Balti Elektriijaam og Eesti Elektriijaam) ligg begge i Ida-Virumaa og er oljeskifer-baserte. Ein slik dominans ville gjere det bortimot umogleg for ein innanlands kraftprodusent å ta opp reell konkurranse med Eesti Energia. Men den statseigde giganten driv faktisk sjølv med fleire alternative prosjekt.

Gass- og oljekraft

Rett ved Tallinn ligg det tredje største kraftverket i Estland, Iru Elektriijaam, som hovudsakleg brukar naturgass til å produsere 414 GWh elektrisitet og heile 1 201 GWh varmeenergi. Kraftverket kan òg nytte flytande brensel, dvs. olje, som alternativ til gass. Kraftverket er mykje meir miljøvenleg enn dei store oljeskiferverka ved Narva, og står for det meste av "ikkje-oljeskiferkrafta" i Estland.

Vasskraft

Ja, Estland har faktisk vasskraft. Det er mogleg å nytte elvane til kraftproduksjon

utan høge fjell, og elvar har Estland mange av. Potensialet for utbygging er framleis i høg grad til stades, men slik stoda no er, står vasskraft for vel 10 GWh årleg, eller vel ein promille samanlikna med oljeskiferkrafta. Den produksjonen er fordelt på fire kraftverk, det største av dei er Linnamäe i Jõelähtme eit stykke austanfor Tallinn, som òlne står for 7 GWh. I tillegg til desse har landet mange mikrokraftverk på nokre kilowatt kvar. Desse gjer ikkje nemneverdig utslag på statistikken.

Vindkraft

Den første vindgeneratoren kopla til sentralnettet vart sett i drift på Tahkuna på Hiiumaa i 1997 og produserer opp til 0,3 GWh i året. I 2002 vart den første moderne vindmølleparken, Virtsu Tuulepark, opna ved ferjestaden Virtsu på vestkysten. Totalt produserer parken no 4,8 GWh, tilsvarande straumforbruket til om lag 500 husstandar, og det er planlagt vidare utbygging. Privateigde Pakri Tuulepark i nærleiken av Paldiski på nordkysten vart opna i 2004 og produserer heile 56 GWh, noko som nærmar seg 1 % av forbruket. Det blir arbeidd med planar for vidare utvikling av vindkraft, men vindkraft kan ikkje realistisk sett nokon gong kome til å utgjere meir enn 10 % av produksjonen totalt. Estland har sett som offisielt mål å auke bruken av fornybare energikjelder til 5,1 % innan 2001.

(Kjelder: Eesti Energia, Pakri Tuulepark)

Industrimonument og turistmål

Av Øyvind Rangøy

Estland er ikkje noko fjelland. Det høgste punktet er Suur Munamägi i Sør-Estland, 318 moh, og den høgste naturlege landforma, 84 m frå fot til topp, er Vällamägi i same området. Men det finst faktisk høgare fjell enn dette innanfor landegrensene. Kunstige fjell. Fjell av oske.

Det er sjølvstalt tale om konsekvensane av oljeskiferproduksjonen i nordaust. Ida-Virumaa fylke har 45 oskedeponi frå reinsing og forbrenning av oljeskifer, og mange av desse ruvar høgt i terrenget. I det elles flate nord-estiske landskapet er oskefjella kring Kohtla-Järve og Kiviõli synlege på mange kilometers hald.

– Kanskje er det ikkje lenge att før vi blir nøyde til å teikne om estlandskartet for å få med dei nye kunstige oskefjella, sa journalisten Osvald Tooming alt i slutten av 1930-åra. Han skreiv om "Estlands Ruhr", og han fekk rett.

Det er få oskefjell som veks i dag. Dei fleste står som monument over stordrifta i Sovjet-tida, endå om det eldste ved Kiviõli var over 70 meter alt i 1938. Tiltak er sette i verk for å gjere det finare rundt desse nye landformasjonane. Mellom anna blir det planta skog på nokre av oskehaugane. Somme stader er det alt laga skiløyper, og fleire er under planlegging.

Fottur ved Kiviõli

Tradisjonelt er oskefjella i Kiviõli (bynamnet tyder 'Steinolje') rekna som dei høgste, og det største av dei to er faktisk skilta som "Baltikums høgste kunstige fjell". Oppslagsverka seier oss at det eldste av dei to er 101 meter høgt og det andre 115 meter. Det var i bruk frå 1922 og vart nytta som deponi fram til 1975. Det nyaste er frå 1951, og det

heldt fram med å vekse i høgda heilt til 1990-åra.

For turistar er det lagt til rette for fotturar opp på det gamle oskefjellet med prima utsikt rett over på det nye. Men for dei som likar å seie at dei har klatra til topps på ein over 100 meter høg oskehaug kan nye GPS-målingar vere skuffande. Presise tal seier at den relative høgda ikkje er meir enn 96 meter, medan det høgste oskefjellet etter dei same målingane skal vere 116 m.

Høgre enn høgst

Trass skiltinga som seier at Kiviõli-fjella er høgst i Baltikum er det likevel enno høgere oskefjell i Kohtla-Järve. Grunnen til at desse tradisjonelt ikkje er rekna med, er at dei har vore i drift fram til nyleg, noko som har gjort måling praktisk vanskeleg. "Fjellkjeda" ved Kohtla-Järve når etter rimeleg nye målingar ei relativ høgde på 122 meter. Dermed må vi nok ta skiltinga ved Kiviõli med ei klype salt. Uansett er oskefjella i Ida-Virumaa eit interessant fenomen og vel verd ein tur. ■

Det nye oskefjellet ved Kiviõli er 116 meter frå fot til topp og gjekk inntil nyleg for å være det høgste menneskeskapte fjellet i Baltikum. (foto: Øyvind Rangøy)

Stavanger-regionens næringsforening arrangerte 17. november seminaret "Why do business in Estonia?". Seminaret var en del av opplegget for ambassadør Juhan Haravee og ambassaderåd Jürjo Loo sitt besøk i regionen for å markedsføre det estiske markedet og den estiske kulturen.

Norsk forretningsvirksomhet i Estland

Tekst og foto ved Geir Tore Aamdal

Etter at ambassadør **Juhan Haravee** hadde ønsket velkommen, overlot han ordet til ambassaderåd **Jürjo Loo** som la fram mye informasjon om Estland, blant annet at nordmenns besøk til landet hadde økt med 30 %. Når det gjaldt investeringer av utenlandske virksomheter i landet, utgjør svenske investeringer over halvparten, og sammen med finske utgjør det tre fjerdedeler av investeringer i landet. Over 40 % av dette er innen finans. Sverige og Finland er størst også når det gjelder hvilke land Estland eksporterer varer til, til sammen nesten 40 %. Eksporten til Norge utgjør ikke mer enn 3,3 %. Det eksporteres mest maskiner/tilbehør, og tre/trevarer. Når det derimot gjelder hvilke land det importeres fra, er Finland størst, med Tyskland, Sverige og Russland like etter.

En av fordelene ved å starte virksomhet i Estland er den liberale skattepolitikken. Landet ligger også godt an i forhold til andre europeiske land når det gjelder kostnader og tiden det tar å starte opp et firma. Det er ledig arbeidskapasitet, og lønningene øker med ca. 10 % årlig, noe som medfører økt kjøpekraft.

Estland har Europas sterkeste vekst

Fra Innovation Norway og Norges ambassade i Tallinn var **Tiina Link** kommet for å fortelle om markedstrendene i Estland. Markedet er voksende, med en lik struktur og forretningskultur som i Norge, og norske firmaer har godt ord på seg.

Den viktigste bransjen er kanskje informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Bransjen har fortsatt relativt lave lønnskostnader og god infrastruktur. Mange virksomheter drives egentlig fra Estland i dag,

Ordfører i Stavanger **Leif Johan Sevland**, ambassadør **Juhan Haravee**, ambassaderåd **Jürjo Loo**, ordfører i Sandnes **Jostein W. Rovik**

mens administrasjonen ligger i Norge. Telefonmottak for bestilling av hotellrom, og drift av nettkasinoer er eksempler på dette.

Havnene blir stadig viktigere, Estland har overtatt Finlands rolle med viktigste utskipningshavn for transport fra Russland til resten av Europa. Innen eiendomsmarkedet er det fortsatt sterkt behov for boliger, spesielt i Tallinn, og markedet er økende. Mange virksomheter har god erfaring med å sette ut deler av produksjonen til firmaer i Estland. Lave produksjonskostnader og kort leveringstid gjør landet attraktivt.

Turismen er sterkt voksende både når det gjelder turister inn til landet og estere som ønsker å reise ut i verden. For mange er det naturlige reisemålet Skandinavia, spesielt om de vil på skiferie. Økt kjøpekraft gjør dette stadig mer aktuelt.

Kverneland Group i Baltikum

Kverneland Group hadde etablert seg ved å opprette et selskap sammen med tre gründere fra Estland, Latvia og Litauen, fortalte

Sigmund Olsen. Kontoret ligger i Jõgeva, og selger Kvernelands landbruksredskaper til Baltikum. I utgangspunktet var det mange utfordringer, med tre land, tre kulturer, tre språk, tre gründere, tre valutaer osv. Men det viste seg å bli en suksess.

Den viktigste grunnen til suksessen var gode, engasjerte og motiverte medarbeidere. Kverneland benytter seg av lokal arbeidskraft hovedsakelig fordi esterne er så dyktige, ikke fordi de er rimelige. Det var også viktig å rydde unna alle mulige misforståelser på forhånd for å unngå uklarheter i avtalen. Selskapet var spesielt fornøyd med å ha etablert seg i Jõgeva, med formidabelt lavere kostnader enn for eksempel i Tallinn. Sigmund Olsen konkluderte med: "Hvorfor drive forretninger i Estland? Fordi kundene er der!"

Malthus AS i Estland

Administrerende direktør i Malthus, **Trond Hatlestad**, redegjorde for firmaets kontakt med Estland. De driver med både import og eksport. Import har i hovedsak vært modulhus, mens forskalingssystemer er den viktigste eksportartikkelen. Malthus ser behovet for å starte opp et eget selskap i Estland som et brohode for resten av Baltikum, og leter nå etter den rette personen til å drive dette. Firmaet har en spesiell interesse for Estland, siden tidligere administrerende direktør **Reidar Maaseide** er honorær konsul for Estland i Stavanger-området.

Reidar Maaseide – honorær konsul for Estland

Reidar Maaseide har vært honorær konsul for Estland i Stavanger-området i tre år. På denne tiden har han rukket å hilse på president Rüütel, promotere norsk og estisk kultur, og bli gjennomvåt sammen med den estiske ambassadøren på Preikestolen.

Gründeren Maaseide

Skal vi fortelle om Reidar Maaseide, må vi også snakke om firmaet Malthus AS. Maaseide flyttet fra Ålesund til Rogaland i 1967. I utgangspunktet var han bare innstilt på å bo noen år i sørvest. Men han satte slik pris på området at han slo seg ned for godt.

Bernhard Brekke AS i Estland

Honorær konsul for Estland i Trondheim er **Trond Brekke** fra Bernhard Brekke AS. Firmaet har en rekke interesser i Estland, blant annet skumplastproduksjon, investeringer og handel. Det viste seg lønnsomt å ha utgiftene i Estland og inntektene i Norge, og med utsikt til stadig bedre kjøpekraft blant estere vil markedet bare øke.

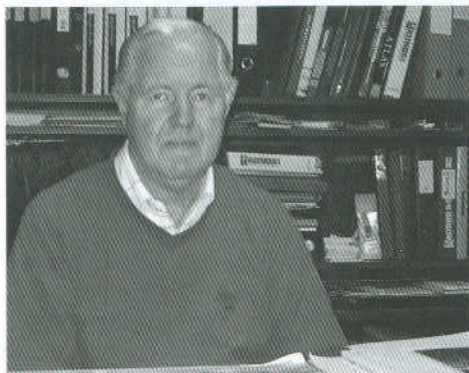
Brekke så fordeler med å drive i Estland på grunn av lavt prisnivå, kapasitet og fleksibilitet, og en god infrastruktur. Estiske virksomheter er spesielt gode på korte serier og kort leveringstid, i konkurranse med asiatiske bedrifter som er rimeligst på store serier. Han poengterte imidlertid at for å bli god i Estland må man være god i Norge først. Du må eksportere en suksess, ikke en fiasko. Konklusjonen på hvorfor drive forretningsvirksomhet i Estland, ble: "Fordi det er et marked i sterk vekst!"

Lenker:

- Estlands ambassade i Norge
www.estemb.no
- Enterprise Estonia www.eas.ee
- Invest in Estonia:
www.investinestonia.com
- Estonian Chamber of Commerce and Industry: www.koda.ee
- Estonian Trade Council: www.etc.ee
- Innovasjon Norge:
www.innovasjonnorge.no
- www.norra.ee

Han ble etter hvert daglig leder i et lite agenturselskap som gikk sammen med et mekanisk verksted, og firmaet Malthus AS ble dannet. Firmaet har nå vært i drift i over 30 år. Det har i dag ni kontorer og 115 ansatte i Norge, og en formidabel bredde i produktene som tilbys. Reidar Maaseide er

nå 71 år og pensjonist. Han har fortsatt sitt eget kontor, selv om han forlengst har overlatt roret til administrerende direktør Trond Hatlestad. Malthus AS har i de siste årene drevet med både import og eksport i forhold til Estland, og det var dette som gjorde at Maaseide ble forespurt å bli honorær konsul for Estland.

Den honorære konsulen på sitt kontor.
(foto: G. T. Aa)

Malthus AS og Estland

Handel mellom Stavanger og Estland er ikke noe nytt. Stavanger museum har hatt god kontakt med Estland for å vise til handelen med sild og brisling mot salt i gammel tid. Museumsskuta "Anna af Sand" har vært flere ganger østover for å holde minnet om denne handelsforbindelsen levende.

Malthus AS har vært lenge i markedet med eksport til Finland. Estland ble sett på som et godt sted å begynne landstigningen i Baltikum. Det første var import av elementhus fra et firma i Tartu. Malthus AS ser nå på muligheten for å opprette et eget kontor i landet, og leter etter de rette personene til dette. Den mest aktuelle eksport-artikkelen på det baltiske markedet er et forskalingssystem for betongbygg.

Æreskonsulen

Maaseide takket ja til å bli honorær konsul for tre år siden etter å ha blitt lovet støtte fra både sønnen Oscar Maaseide og administrerende direktør Hatlestad. Konsulen skal

først og fremst være tilgjengelig og til stede som Estlands forlengede arm i Stavangerområdet. Han synes det er et flott land å representere, blant annet fordi kulturen er så lik, og fordi vi har en god del felles historie. Dette kjenner Maaseide godt til, og peker blant annet på Snorres kongesagaer og Olav Tryggvason. Olavskirken i Tallinn, oppkalt etter vår egen Olav den Hellige, var på et tidspunkt verdens høyeste bygning.

Embedet har medført en rekke hyggelige og interessante oppgaver både i Stavanger og i Tallinn. Blant annet var han nettopp i en mottakelse hos president Rüütel i palasset i Tallinn. Maaseide bidro med god hjelp ved innsamling av estiske bøker til Stavanger bibliotek (se tidl. Estlandsnytt), og har vært med og knyttet kontakt mellom Stavanger symfoniorkestre og Estland.

Maaseide tok initiativ til seminaret "Why do business in Estonia?" som ble gjennomført i regi av Stavangerregionens Næringsforening i høst (se side 12), der også ambassadør Juhan Haravee deltok. Under besøket møtte Haravee blant andre ordførerne i Sandnes og Stavanger. Videre omfattet besøket Natos hovedkvarter, avfalls-sorterings- og gjenvinningsanlegget på Forus, Statoil, Tonstad kraftverk og Risavika konteinerhavn. Maaseide ser på havna som spesielt interessant, et stoppested på veien i "den nye nordøstpassasjen". Transport fra øst og Russland har Tallinn som en av sine viktigste transitthavner mot vest, og Stavanger kan være en god mellomstasjon på transporten videre vestover og sørover.

Det var andre gang ambassadør Haravee besøkte Stavangerområdet. Forrige gang var i anledning en opera på Tou scene, der estiske utøvere deltok. Maaseide inviterte ambassadøren med på en ekte norsk fjelltur til Rogalands store attraksjon Preikestolen. Imidlertid var det skikkelig vestlandsvær denne dagen, med pøseregn og sterk vind, slik at ute på Preikestolen regnet det fra alle kanter, til og med oppover! Alle ble søkkvåte, og ambassadøren fikk nok en naturopplevelse han sent vil glemme. (G. T. Aa)

Estisk utenrikstjeneste

Med regjeringsskiftet i april 2005 overtok **Urmaz Paet** som utenriksminister. Departementet hans opplever at pengekranene åpner seg for en raskt ekspanderende utenrikstjeneste. Status høsten 2005 var 37 utenriksstasjoner: 23 ambassader i EU- og Nato-land, fire ambassader i andre land og seks representasjoner i internasjonale organisasjoner pluss fire konsulater.

Fire representasjoner er planlagt i nær framtid, de to første lagt til Sofia (Bulgaria) og Tbilisi (Georgia). Til disse stedene vil Estland etter planen sende midlertidige representanter allerede i første del av 2006 med det oppdraget at de skal forberede åpningen av ambassader. Deretter følger sannsynligvis opprettelsen av ambassader i Delhi (India) og Kairo (Egypt).

Bulgaria og Romania blir EU-medlemmer fra 1. januar 2007. Kroatia og flere andre forhandler om medlemskap eller har søkt om å innlede forhandlinger. Et estisk nærvær på Balkan blir ansett som nødvendig. Georgia er satsningsområde og en viktig partner for Estland. Ambassadøren der vil sannsynligvis bli sideakkreditert til Armenia og Aserbajdsjan. India spiller internasjonalt en stadig viktigere rolle både politisk og økonomisk. Representasjonen i Kairo kan dekke sør- og østkysten av Middelhavet og bli et sentrum for forbindelsene med araberlandene.

Flere av de eksisterende ambassadene blir styrket. Fra ambassaden i Tokyo blir det sideakkreditering til Australia og New Zea-

land. Representasjonene i Ottawa, Minsk og Pihkva er bemannet med bare én diplomat hver, og de trenger flere. Det er meningen å utnevne representasjon til Singapore, Malaysia, Argentina, Brasil og Chile, men disse vil residere i Tallinn.

Det skal etter hvert bli flere diplomater på spesialområder. Militærattasjeer vil i første rekke bli stasjonert i Moskva og i Paris. Lenge har det vært et ønske å få en kulturattasjé i Moskva, men den saken er grundig trenert av russiske myndigheter. En ny lov om utenrikstjeneste lover godtgjøring til ektefeller. Ambassadørfruer eller -menn gjør ofte en uvurderlig innsats for fedrelandet. I flest mulig av de landene der Estland ikke har egne utsendinger, vil det bli utnevnt honorære konsuler. Estland har nå 93 æreskonsuler i 49 land. En stor del av disse befinner seg i land der det også er ambassade. I det langstrakte Norge har Estland foreløpig fire æreskonsuler (se Estlandsnytt 4, 2005 og adresselista side 45).

Utenriksstasjonene skal ikke bare rustes opp bemanningsmessig, en del av dem blir forbedret med nybygg og reparasjoner. Bevilgningene til utenriksdepartementet øker i rask takt. F.eks. var det fra 2003 til 2005 en økning på over 30 prosent. Fram til 2009 er det regnet med påplussninger på 15–26 millioner eek per år. Jommen har det skjedd forandringer siden **Lennart Meri** for 15 års tid siden satte i gang med en stab på åtte personer som skulle dekke hele verden! (EPL 22.10.2005, jl)

Kinesisk-estisk vennskap

Estlands tette kontakt med Kina kan på overflaten virke overraskende. Kanskje smiler vi overbærende av estere når de blir framstilt som likeverdige partnere med den asiatiske kjempen. Statsbesøk og ministerbesøk er relativt frekvente. F.eks. besøk-

te Kinas samferdselsminister Estland i desember som gjensvitt etter den estiske kollegaens besøk i august.

Og hvor kunne kineserne ha noe å lære i Estland? Logistikken var av interesse. Delegasjonen besøkte havnene i Tallinn, Muuga, Paldiski og Sillamäe samt Estlands jernbaner. (Postimees 8.12.05, jl)

Baltisk arbeidsinnvandring til Norge

Utsikter til høyere lønn og levestandard motiverer yngre personer fra de baltiske land til å søke jobb i Norge. Kulturlaget Norge-Latvia i samarbeid med Foreningen Norden (Norden i fokus) og Norsk-estisk forening arrangerte 12. oktober i fjor et møte om arbeidsinnvandring fra Baltikum. Innledere var forsker **Line Eldring** fra Fafo, LO-sekretær **Ellen Stensrud** og forsker **Aadne Aasland**, NIBR (Norsk institutt for by- og regionforskning). Referatene er ved **Arne Synnes** og **Geir C. Tufte**. Redaksjonen takker for bidragene som vi ikke rakk å få med i forrige nummer, men temaet er ikke blitt mindre aktuelt siden.

Aadne Aaslands innlegg

Aadne Aasland tok for seg de store økonomiske og sosiale forskjellene som bidrar til arbeidsinnvandringen til Norge etter at Estland, Latvia og Litauen ble medlemmer av EU 1. mai 2004.

Latvia har opplevd en betydelig lønnsstigning de siste to årene, men arbeidsløsheten er fortsatt på 8–10 % av arbeidstyrken. I noen områder, som i Latgale, mangler 20 % arbeid. Samtidig som mange ungdommer går ledig, er det i enkelte bransjer mangel på kvalifisert arbeidskraft, særlig i bygg- og anlegg og i tekniske fag. Irland og Storbritannia med 100 000 baltære hver har vært målet for mange arbeidssøkende, slik at de baltiske landene selv kan måtte importere arbeidere østfra.

Likevel er det ikke alle som reiser. Det som holder mange igjen er familie og venner, kulturell tilhørighet og manglende språkkunnskaper. De færreste som reiser ut, ønsker å forlate hjemlandet for godt. Nitti prosent ønsker å vende tilbake.

Line Eldrings innlegg

I forbindelse med EU/EØS -utvidelsen 1. mai 2004 valgte de fleste vesteuropeiske land å innføre overgangsordninger for fri bevegelse av arbeidskraft overfor åtte nye

østeuropeiske medlemsland, deriblant de baltiske. De danske og norske ordningene innebar en klar liberalisering av vilkårene for arbeidsinnvandring. Målet var først og fremst å sikre ordnete lønns- og arbeidsvilkår for arbeidsinnvandrerne. På grunn av en rimelig åpen overgangsordning har det kommet relativt mange arbeidssøkere til Norge. Faktisk ligger Norge nest høyest i Europa, korrigert for folketall. I Norge var det ved utgangen av juni 2005 gitt nesten 17 000 tillatelser til arbeidsinnvandring – en markant økning fra 2004. Veksten i fornyete tillatelser indikerer at en del arbeidsinnvandrere er i ferd med å integreres i det norske arbeidsmarkedet på mer varig basis.

Et problem er at såkalt strategisk omgjørelse av regler og avtaleverk ved fri tjenesteflyt skaper vansker knyttet til gråsoner mellom ansettelsesformer. Det er tallrike eksempler på konkurransevridning, sosial dumping og brudd på lov- og avtaleverk.

Samlet sett har det økte arbeids- og tjenestetilbudet trolig hatt gunstige økonomiske virkninger og de nordiske arbeidsmarkedene har i hovedsak vist god evne til å absorbere den økte mobiliteten. Ved å fjerne flaskehalser i ulike delarbeidsmarkeder, dempe prispress og øke produksjonskapasiteten, kan dette gi positive bidrag til økonomien og sysselsettingen i Norden. Det er heller ikke meldt om økt belastning på trygder og sosialytelser. Problemene er primært knyttet til visse pressområder og bransjer. I Norge har eksempler på utnyttelse og grov underbetaling av utstasjonert arbeidskraft satt fart i arbeidet med allmenngjøring av tariffavtaler, særlig innen byggfagene.

For mer informasjon om resultater fra Fafo-forskning om dette temaet, se <http://www.norden.org/pub/sk/showpub.asp?pubnr=2005:566>

Ellen Stensruds innlegg

Ellen Stensrud er hovedansvarlig for disse arbeidsmarkedsspørsmålene i LO, og hun

deltar også i en samarbeidskomite med NHO om dette. Hun mente at utviklingen i det norske arbeidsmarkedet etter at det ble 10 nye EU-medlemmer i 2004, er et stort og sammensatt felt. Selv om det ofte oppfattes annerledes, er det LOs holdning å ønske nye arbeidskamerater velkommen hit. En har aldri trodd at det skulle komme en stor flom, men regnet med at det ville være noen som ønsket å skape seg ei bedre framtid ved å ta arbeid her. LOs engasjement er ikke mot arbeidsinnvandring, men mot uverdige lønns- og arbeidsforhold, mot utnyttning av utenlandske arbeidskamerater, mot utkonkurrering av norske bedrifter på urimelige vilkår. LO kjemper mot undergraving av avtaleverket og til beste for arbeidstakere i Norge.

I likhet med Eldring fant Stensrud det hensiktsmessig å dele arbeidsinnvandringen i to kategorier fordi de arter seg helt forskjellig: 1) ansettelser i norske bedrifter og 2) levering av tjenester fra underentreprenører. Den første typen engasjement av utenlandske arbeidere er regulert av en overgangsordning fram til 1. mai 2006. Disse bestemmelsene sikrer de som blir ansett rettigheter og gir beskyttelse mot sosial dumping. Det blir spennende å se hva som skjer etter 1. mai, mente Stensrud.

Når det gjelder tjenesteleveranse, er oversikten og reguleringsmulighetene svært dårlige. For å få et bedre grep om området har nå en del bedrifter og fylker tatt i bruk nye lovbestemmelser knyttet til såkalt allmenngjøring av arbeidsavtaler (fra begynnelsen av 90-tallet).

Vi har dårlig statistikk og mangler oversikt, men vi vet at det finnes mange eksempler på at arbeidere fra Polen og Baltikum går på luselønn og uten at arbeidsmiljø og sikkerhet er ivaretatt. Arbeidskontraktene kan være fiktive, om de eksisterer i det hele tatt. Det er ikke lett å komme denne ukulturen til livs. Når den lokale LO-tillitsmannen dukker opp, forsvinner de utenlandske arbeidere og er uvillige til å snakke åpent om arbeidsforholdene sine.

Fagarbeidere i byggebransjen har nok å gjøre i hjemlandet om de velger å bli. Her ser vi Hilmar Tomingas i sving med restaurering av et hotell i Tallinn.

(foto: Peeter Langovits, Postimees)

LO er likevel avventende med å gjennomføre allmenngjøring over hele feltet da dette kan føre til en utestenging av slik arbeidskraft fordi det vil kreve at arbeiderne skal ha norske betingelser. Det kan få store konsekvenser for de utenlandske arbeidssøkernes muligheter og også skape underskudd av arbeidskraft i flere sektorer, og generelt et uheldig press i det norske arbeidsmarkedet. LO ønsker derfor nå å evaluere virkningen på de områder der allmenngjøring har skjedd.

I dag er lovreguleringen på en rekke områder utilstrekkelig. Den regjeringen som nå har sittet i fire år, har på enkelte felter svekket arbeidstakernes rettigheter og beskyttelse. Et av de første spørsmål som den nye regjeringen bør ta tak i, er å luke bort alle de som driver useriøs arbeidsformidling. Det handler ikke bare om å beskytte mennesker mot å bli utnyttet, men også om å beskytte seriøse firmaer mot ureal konkurranse fra andre som driver uredelig eller spekulerer i utnyttelse av gråsoner i dagens lovbestemmelser.

Stensrud understreket at hun som EU-tilhenger støttet det som gjøres for å løfte de nye medlemsland økonomisk, også ved tilgang til norsk arbeidsmarked. Men dette må ikke skje på en måte som undergraver grunnleggende prinsipper om arbeidsmiljø og sikkerhet, eller som åpner for utbytting av utenlandske arbeidskamerater.

Referat fra debatten

I debatten ble det tatt opp vesentlige spørsmål i tilknytning til innledningene, bl.a:

- Hvorfor kommer det så mange flere arbeidsinnvandrere til Norge enn til Sverige og Danmark?

- Mange unge mennesker tjener store penger i de rike EU/EØS -landene og USA og kommer tilbake som en ny overklasse. Hva gjør det med inflasjon og sosiale forhold internt?

- Det er mange useriøse arbeidsformidlere og kyniske arbeidsgivere som omgår regelverket eller utnytter uklare regler til rå utnyttelse av arbeidere fra de nye EU-landene.

- Skattereglene er kompliserte og vanskelige å forholde seg til, også for dem som vil gjøre ting korrekt. Hvorfor syns det å være så liten politisk vilje til å rydde opp og derved hindre ukultur på arbeidsmarkedets område.

- Ambassadene får henvendelser fra egne borgere som ikke har mottatt lønn eller andre avtalte ytelser.

Kommentarer

Når det gjelder antall arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene, er statistikken ufullstendig i alle de nordiske land, spesielt for levering av tjenester, som det ikke er noen regulering av. Det er likevel grunn til å tro at det kommer flere til Norge enn til de skandinaviske nabolandene. Dette skyldes nok flere forhold som bl.a.

- at overgangsbestemmelsene sikrer bedre betingelser ved ansettelse i Norge (til 1. mai 2006)

- at etterspørselen i Norge har vært mar-

kert større i byggebransjen og næringsmiddelindustrien

- at det i mange år har vært en tradisjon for bruk av sesongarbeidere i Norge

Til spørsmålet om en ny overklasse basert på utenlandsk tjente penger, hadde ingen i panelet bakgrunnsmateriale, men de delte oppfatningen om at de som vendte tilbake ofte i utlandet arbeidet i et annet yrke enn sitt egentlige fagområde. Det er i første rekke unge mennesker som drar ut. En undersøkelse i Irland, som har mottatt ca. 100 000 fra de nye EU-landene, viste at 90 % ønsket å vende tilbake til hjemlandet.

Billig arbeidskraft

Bergens Tidende fortalte 14. juli om billig estisk arbeidskraft på norske hoteller. Firmaet Unic Management med kontorer både i Norge og Estland formidlet arbeidskraft som ble betalt med 13 norske kroner per time samtidig som lovfestet lønn i Norge for det samme arbeidet var 210 kroner. Til de norske hotellenes forsvar kan vi si at de tydeligvis ikke var klar over at formidleren stakk mesteparten i egen lomme. Hotellene sa opp avtalene med Unic Management, og noen av dem knyttet direkte avtaler med de estiske arbeidstakerne som på den måten fikk atskillig mer å rutte med. (16.7.2005 ay)

Eksport av estiske ledere

Det har vært mye snakk om estiske ledere, sykepleiere, bygningsarbeidere og håndverkere som søker arbeid i andre land. Nå viser det seg at Estland også eksporterer ledere.

Gunnar Okk som var sjef i energikonsernet Eesti Energia, blir administrerende direktør for Nordisk Investeringsbank i Helsingfors. Tidligere sjef i Hansapank, Indrek Neivelt, er valgt til styreformann i den russiske Bank Saint Petersburg. (15.1.06 ay)

Vår tids folkevandring

Oktoberseminaret om arbeidsinnvandring som er omtalt ovenfor, såg saka frå norsk og nordisk side. For oss venner av Estland er det naturleg å tenkja på bakgrunnen til dei som reiser ut, og på konsekvensane for det landet dei reiser frå.

Før utvidinga av EU 1. mai 2004 verserte det mange teoriar om kva som kom til å skje på den europeiske arbeidsmarknaden. Arbeidsvandringa frå Aust-Europa vart ei av dei store folkeflyttingane i vår tid. Den kan enno auka dramatisk når storparten av overgangsordningane på arbeidsmarknaden blir avvikla 1. mai i år.

Flest utvandrarar kjem det naturleg nok frå Polen som med 38 millionar innbyggjarar har mest å ta av. Frå dei baltiske landa har utvandringa vore så stor at det svarar til at det frå Noreg på kort tid skulle ha flytta ut ca. 80 000 personar i yrkesaktiv alder. Vest-Europa budde seg på ei tilstrøyming av arbeidsvillige austeuropearar, og dei fleste landa gav lover om overgangsordningar. Desse ordningane har hittil i stor grad styrt arbeidsinnvandringa, noko Irland og Storbritannia med friare ordningar er gode døme på med ca. 100 000 importerte baltiske arbeidssøklarar kvar.

Både i Baltikum og Polen ligg landsbygda klart etter byane i økonomisk utvikling. Eit tilbakeliggjande austuropeisk landbruk strevar for å tevla med det moderniserte og sterkt subsidierte landbruket i Frankrike og Spania. Når den tradisjonelle hovudnæringskrantar, går det ut over heile lokalsamfunnet. Arbeidsplassane er få og dårleg lønna. Derfor er det særleg folk på landsbygda som pakkar saman og reiser vestover. Dei litt perifere områda i aust blir først avfolka.

Delvis skjer flyttinga i første omgang til byane i heimlandet der innflyttarane fyller plassane etter landsmenn som har drege ut. Dette er ein av dominoeffektane av det som skjer i Europa. Estland har til dømes trass i flyttingar innanfor grensene mangel på fag-

lærd arbeidskraft av fleire slag. Mangelen blir erstatta med importerte arbeidarar henta frå Russland, Ukraina og jamvel Polen. Ukrainske sveisarar og polske metallarbeidarar er etterspurt vare. Overraskande nok ønskjer store verksemdar seg ofte finnar på lønnslistene. Forklaringa er dei finske etableringane og kapitalinvesteringane på sørsida av Finskevik. For finske arbeidsgjevarar er det ofte naturleg å henta inn landsmenn.

Dei latviske syarane Inese Kovere (t.v.) og Marite Runka ved Sangar-fabrikken i Valga representerer arbeidsvandring frå sør mot nord innanfor Baltikum.

(foto: Heino Käos, Valgamaalane)

Menneskeleg fantasi har ingen grenser. Stadig blir det funne nye felt der Vest-Europa kan nytta billeg austuropeisk arbeidskraft. Like før årsskiftet høyrde vi om ein stor tannklinikk i Stockholm som gav behandling til halvparten av den prisen svenske tannlegar tek. Det kunne dei gjera med polsk bemanning. Polakkane borar svenske tanngardar eit knapt år før dei vender tilbake til Polen. Dermed unngår dei svensk skatt og det kjem nye polske tannlegar i staden. Førebels er det nok å ta av. Liknande klinikkar blir planlagde i fleire svenske byar. (10.1.06 olm)

Savisaars inställning till den estniska nationalismen

Av Andres Nütepõld

Edgar Savisaar bok "Statsministern" (Peaminister) från januari 2005 är inte bara en minnesgod politikers beskrivning av händelseförloppet för 14 år sedan. Den är även ett mycket aktuellt samhällspolitiskt inlägg; dock inte bara inför kommunalvalet i oktober 2005, men väl för hans roll som en estländsk politisk personlighet.

På bokmässan i Helsingfors i oktober presenterade han en förkortad och till den finländska läsekretsen anpassad version av boken som fick titel "Viron vaaran vuodet" dvs. "Farans år för Estland". Han sa att en spansk eller portugisisk språkversion är att vänta, men ingen svenskspråkig!

Savisaar har aldrig dragit sig tillbaka från politiken som han gav sig in i genom Folkfronten 1988. Enbart sjukdom har ibland hindrat honom från att delta i dagspolitiken. Även dessa pauser har han enligt boken använt för att sammanställa och organisera sina minnesanteckningar.

Boken andas en ryskvänlighet som är mycket märkbar. Hans bok innehåller många påståenden, anklagelser samt politiska karakteriseringar och kategoriseringar som ger läsaren en uppfattning om hans syn på samhället. Han låter emellertid några frågor som samhället ställt bli obesvarade, såsom t.ex. frågan om hans mors nationalitet. Om hon var/är ryska eller estniska blir i boken hängande i luften, liksom en del andra ämnesområden.

I kommunalvalet 2005 riktade sig Savisaars politik mycket tydligt till Estlands ryskspråkiga, dvs. icke-medborgerska väljare. Hans stöd bland dem är mycket större än någon annan estnisk politikers.

Boken beskriver mycket mångsidigt och på alltför många sidor den dåtida estniska politikens beroende av de ryska politikerna. Han vill inte som andra estniska politiker och historieskrivare som behandlar Estlands ödesår 1988-1991 förringa de sovje-

tiska politikerna, om man får använda detta epiteto om dem, utan han ger dem i stället en framträdande roll i beskrivningen av den estniska processen. Är detta ett uttryck för hans naturliga uppfattning och bakgrundsbeskrivning? I många ögon anses detta vara en överdrift.

Man kan ställa sig frågan om det inte i själva verket i augusti 1991 var fråga om två konträra processer som fick en gemensam katalysator. De sovjetiska kontra-perestrojka-politikernas mål var inte i första hand att sätta stopp för den allt mer framträdande nationalismen och självständighetstanken i Baltikum, utan att bevara det sovjetiska imperiet för de förflyckningstendenser som visade sig alltför tydligt.

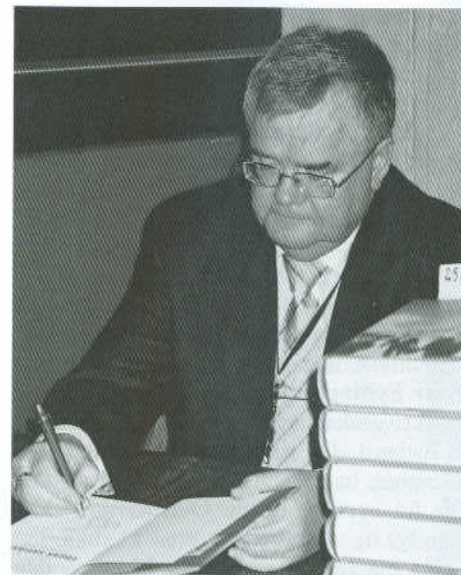
När kupp försöket i Moskva visade tecken på att misslyckas i augusti utnyttjade man i de baltiska huvudstäderna skickligt möjligheten till att utropa sin självständighet. I och med västländernas snabba erkännanden av de baltiska staternas återvunna suveränitet eller bara erkännandet av självständigheten var det nästan omöjligt för de sovjetiska ledarna att återta kontrollen över Baltikum. Här spelade Rysslands president Jeltsin en mycket större roll för Baltikum än Sovjetunionens president Gorbatsjov.

Det är mycket tydligt, när man analyserar Savisaars bok och jämför den med hans politiska verksamhet under de senaste åren, dvs. under 2000-talet, att han anser sig ha en mission, som bara han kan verkställa. Det är att skapa ett större och enligt hans mening bättre samhälle med hjälp av Rysslands politiska partier och speciellt av president Putin. Centerpartiets samarbete med Putins parti lämnar inget oklart för samhällspolitiska bedömare om vartåt Savisaar i själva verket strävar.

I boken ger han klart uttryck för sin åsikt att dagens Estlands röstberättigade medborgare bör vara den befolkning som fanns i Sovjet-Estland år 1991, när kuppen i

Moskva misslyckades. Han står i denna fråga i opposition till majoriteten av esterna, som önskar en nationalstat som har anknytning till den republik som ockuperades tre gånger under fyra krigsår, och som senare fortsatte sin de jure-existens i exil bl.a. genom en ambassad i London och ett generalkonsulat i New York ända fram till kontinuiteten kunde fortgå i Estland.

Det anmärkningsvärda med Savisaar och några av hans trognaste vapendragare t.ex. Ain Seppik, men också Arnold Rüütel, är att de inte förmår dra några slutsatser av förändringarna i samhället. De nämnda personerna vill vända på steken helt och hållet och alla påstår offentligt, att det de gjorde under sovjettiden inte alls är landsförräderi, samarbete med den historiske fienden mm, utan allt detta gjordes enbart med landet Estlands intressen för ögonen. Boken ger klart uttryck för Savisaars uppfattning att det är just Edgar Savisaar som sitter inne med den enda sanningen i Estland. Man kan inte tolka alla de nederlag och politiska motgångar han har haft och lidit under hela

Savisaar på signeringsfärd i Helsingfors i november 2005. (foto: tf)

den postsovetjetiska perioden på något annat sätt. Han har här en själsfrände i Arnold Rüütel, som efter alla förödmjukelser återkom till positionen som Estlands president år 2001. Återkom är dock orätt ord, eftersom han var ordförande för ministerrådet i Sovjet-Estlands parlament (i folkmun och media "president"), dvs positionen var inte folkvald utan innebar att han var tillsatt som en lydlig representant för sovjetmakten.

Savisaars maktsträvanden ses av att han har tre positioner i samhället som han hela tiden växlar mellan. Han innehar en medan han använder de två andra som politiska spelbrickor. Om han inte kan, eller får, vara statsminister i Estland är hans käraste rättplats stadsdirektörs- eller stadsfullmäktigeordförandeposten i Reval (dvs. Tallinn). Han trivs inte på en vanlig ministerpost, som t.ex. ekonomi- och kommunikationsminister. Han sa inför lokalvalet i oktober 2005, att han kommer att återgå till stadsdirektörsposten när och om Centern får så många röster. Detta är anledningen till att Centern som enda parti redan tidigt har gått in för direktreklam till Revals ryskspråkiga icke-estniska väljare som inte är estniska medborgare. Ännu en månad senare, när han personligen har fått det största antalet röster har han inte, helt oväntat, bestämt sig för om han skall bli stadsdirektör, fortsätta som minister eller insätta sin hustru som stadsdirektör!

Boken beskriver helt logiskt inte heller det samhälle denne toppolitiker vill ha. Han ger ingen uppfattning om planer eller visioner. Savisaar lämnar medvetet osagt att den lärdom av sovjetsamhället som han har med sig i bagaget, är att samhället skall ge honom en tryggad existens.

Eftersom Savisaar är en välkänd politiker och samhällspåverkare kan man inte ta hans bok som ett verk för sig utan någon anknytning till hans pågående politiska verksamhet utan den måste relateras till kontexten för hans verksamhet under den återvunna självständigheten. (nov. 2005)

Den stora Savisaar-övertaskningen

Av Andres Niitepõld

Efter att hållit hela samhället på halster sedan kommunalvalet den 16 oktober kom Edgar Savisaar så med den stora övertaskningen.

Enligt egna utsagor under alla år duger enbart tre samhällsposter för honom, om han inte får vara stadsdirektör eller ordförande för stadsstyrelsen är det enbart statsministerposten som räcker för hans ambitioner.

När dessutom hans Centerparti vunnit den absoluta majoriteten i Revals (dvs. Tallinns) nyvalda stadsstyrelse, dvs. med en rösts majoritet, kommer han efter tre veckors betänkande till slutsatsen att han trots allt stannar kvar på ministerposten; detta efter att ha fått det största enskilda antalet röster, 16.834. Hans hustru Vilja Savisaar fick 5.846 och hans dotter Maria Savisaar 1.049 röster.

Har Savisaar därmed svikit sina väljares förtroende? Det kan tyckas så, när han har tagit en så lång betänketid för att ge ett svar på frågan om han skall gå tillbaka till huvudstadens viktigaste politiska post. Savisaar tror sig dock kunna styra Revals politik via alla de förtroendevalda politiker som nu för första gången blivit invalda i stadsstyrelsen.

Det årlege juleflyet

Förste nummer av bladet vårt har kvart år rapportert om juleflyet med gåver til fattige og forkomne. Aksjonsleiaren, flykaptein **Karsten Midtun** i SAS Braathen, byrja verksemda i 1988 og har kvart år floge til ulike destinasjonar, no for tredje gong på rad til Tallinn. Eit stort fly fullt av gåver og glade givarar vekkjer merksemd i begge endar. Estisk presse, radio og fjernsyn har mykje omtale av saka. Også på norsk side blir det gjerne ein del blest om juleflyet.

Filtpenner visar hur man skall rösta

T.ex. den nyvalda 18-åriga ryskan Maria Beljatskaja sade i TV den 9 november på en mycket dålig estniska, att hon kommer att rösta så som gruppordföranden har instruerat henne. I TV skämtades det också om att när gruppordföranden visar en grön eller röd filtpenna högt över alla huvuden, så vet dessa "politiker", som inte kan estniska, hur de skall rösta, trots att alla fullmäktigediskussioner förs på estniska, som de själva varken behärskar eller förstår. För att då inte tala om själva ämnet som behandlas.

Centerpartiets representantlista var klar och blev publicerad den 11 november. Vi kan dock förvänta oss ytterligare ryskspråkiga kandidater när de som rent praktiskt får klart för sig vad fullmäktigearbetet innebär med tiden lämnar över det politiska uppdraget till nästa namn på listan.

Det har redan diskuterats hur Centerpartiet skall kunna besätta alla politiska poster och förtroendeposter i halvmiljonstaden, när eventuella koalitionsparter har meddelat att de hellre låter centern styra staden ensam. Oppositionsrollen ger dem nämligen en starkare position.

Vi står nu inför ett spännande politiskt år i Reval, vilket dock inte lovar något gott för Revals invånare. (12.11.2005)

Ein av dei som såg på norsk fjernsyn korleis somme lever i slummen i Tallinn, var **Ottar Fyllingsnes** i avisa Dag og Tid. Han tok skrivesaker og fotografiapparat og drog til Estland. På sjølvaste julekvelden, 24. desember, hadde avisa hans tre og ei halv side frå bydelen Kopli. Overskrifta lydde: Utan lys og varme.

Når me les om folk som lever på den måten, skjønar me at humanitær hjelp trengst i mange år enno. (2.1.06 olm)

Flygeekorn

Her presenterer vi ein estisk innbyggjar som vi håper du aldri får sjå, for det er tale om ein særsky skapning. Flygeekorn (*Pteromys volans*) er å finna i eit område som strekkjer seg frå Austersjøen til Stillehavet, i praksis likevel berre i fire land. Fremst finst dei i Russland der det er plass nok til å gøyma seg bort. For det er det flygeekorna gjer. Dei lever så tilbaketrukt at dei er nesten ikkje til å oppspora. Like fullt har dei gripe kraftig inn i menneskeleg verksemd og jamvel hindra motorvegbygging i Finland. EU har innført absolutt freding av flygeekorn, noko som særleg har fått følgjer for Finland som vart medlem for meir enn ti år sidan, medan det hittil har hatt mindre å seia for Estland og Latvia, medlemsland frå 2004.

Flygeekornet er ein gnagar som av utsjånad minner om vanlege ekorn, men er noko mindre. Kroppen kan vera 13–20 cm, og halen 9–14 cm. Vekta er ca. 140 gram. Karakteristiske er dei store svarte auga. På kvar side av kroppen er det mellom framfotene og bakfotene ein stor hudfald, eller flygehud. Den breie, flate halen hjelper ekornet å halda balansen når det klatrar, og med den styrer ekornet når det flyg. Eller driv seilflyging, kunne ein seia. Luftseilasane kan vera opp til 35 meter. Pelsen er uendeleg mjuk. Den gråbrune heilårsfargen med svart islett går i eitt med ospestamene og gjer det omtrent uråd å få auga på det vesle dyret. Hoa ber fram to kull i året, det første tidleg i mai, det andre i juli. Barnehopen er ikkje stor, berre 2–4 ungar om gongen.

I Estland held flygeekornet til i fleire skilde område, det største i nordaust. For så skygge dyr er det vanskeleg å kunna seia nøyaktig kor

mange individ som finst, kanskje om lag 50. Då skal det ikkje mykje til før dei er borte. I seinare år har alle reira som er oppdaga, lege i hole ospestammar. Men det er ikkje rein ospekog som er ekorndraumen. I nærleiken må det mellom anna vera gran. Områda med blandingskog som ligg til rette for flygeekorn, blir stadig mindre. Avverking er vanskeleg å hindra. Det treng ikkje liggja vond vilje bak om skogeigaren feller reirtreet, for det er ikkje lett å oppdaga at flygeekornet hadde heimen sin der. Naturvernarane prøver å rettleie eigarane og få dei til å granska skogen sin før dei set i gang med hogging. I seinare år har kraftige stormar gjort nokre flygeekorn heimlausa. (olm 1.1.06)

Flygeekorn er ikkje lette å få auga på.
(foto: Sicista Development Centre)

Den revolusjonære sangen

Den 32 meter høye og 73 meter brede Laulukaar (Sangbuen) i Tallinn står som et monument over korsangens betydning i Estland. Buen forsterker sangen fra korene, slik at også de som befinner seg lengst unna på den svære sangfestivalarenaen hører godt. Under Laulukaar har en revolusjon funnet sted. Tekst og foto ved Torstein Bach

Antagelig er det ikke helt tilfeldig at korsang har fått en så stor utbredelse i Estland. Fra så langt tilbake noen kjenner til har sang i grupper eller kor hatt sterke tradisjoner i dette landet. Den eldste typen korsang i Estland er det esterne kaller for *regilaul* (el. *regivärss*, dvs. sanger i 'runometer'). Det er en finsk-baltisk sangform som er ganske forskjellig fra den europeiske typen vi er vant med i Norge. Regisangene framføres vanligvis ved at en forsanger synger en verselinje som så blir gjentatt av de andre sangerne. Sangene handler stort sett om dagliglivets sorger og gleder, de kan fortelle historier, og er ofte improviserte. Teksten er overordnet melodilinjen, noe som fører til melodier, rytmer og klanger som for oss nordmenn kan virke uvante.

Sangfestivalen

Det er imidlertid den vanlige europeiske formen for korsang som har størst utbredelse i Estland i dag. Denne typen korsang ble spredt via den lutherske kirken og landsbyskoler på 1700-tallet. Den tysktalende minoriteten av godseiere og handelsmenn i Baltikum spilte en vesentlig rolle i spredningen av tyske kulturimpulser ut til den lokale allmuebefolkningen. Tyske folkesanger ble oversatt til estisk, og blandingsformer av tyske og tradisjonelle estiske folkesanger oppsto. Fra midten av 1800-tallet begynte de baltiske tyskerne å arrangere sangfestivaler, noe som ga esterne inspirasjon til også å arrangere sine egne festivaler. Denne typen sangfestivaler er i utgangspunktet det samme som det vi i Norge kaller sangerstevne. I Estland og i de andre baltiske landene utviklet disse arrangementene seg til politisk sett svært viktige kulturuttrykk.

Den første store nasjonale sangfestivalen i Estland var det **Johann Voldemar Jannsen** og sang- og musikkgruppa Vanemuine som tok initiativet til i 1869. På denne festivalen ble Jannsens *Mu isamaa, mu õnn ja rõõm* (Mitt fedreland, min lykke og glede) framført for første gang, den som senere skulle bli Estlands nasjonalsang. En annen kjent og kjær estisk nasjonalsang, *Mu isamaa on minu arm* (Mitt fedreland er min kjærlighet), skrevet av Jannsens datter **Lydia Koidula**, fikk også sin urframføring under festivalen. Det ble også holdt taler. **Jakob Hurt**, kjent som den estiske folkloristikkens grunnlegger, talte om viktigheten av estisk språk og utdanning, og mangle utdannede estere til å være sitt folk tro. Festivalen ble med dette ikke bare en viktig musikalisk begivenhet, men også en svært betydningsfull nasjonalpolitisk hendelse, ettersom de estiske nasjonalistene som sto i spissen for festivalen, fikk formidlet sitt budskap til deltakere fra hele Estland.

Lenin og hornmusikk

Tradisjonen med at den estiske sangfestivalen er både en musikalisk og politisk begivenhet har holdt seg helt fram til i dag. I sovjettida ønsket myndighetene å fjerne alle nasjonalistiske undertoner og gjøre festivalen til et redskap for sovjetisk propaganda. Festivalprogrammet måtte godkjennes av de sovjetiske kulturbyråkratene, og det ble obligatorisk med innslag hvor Lenin og det sovjetkommunistiske fellesskapet ble hyllet. Til tross for dette lyktes det ikke myndighetene å fjerne festivalens nasjonale betydning. Estiske komponister og diktere la inn nasjonale elementer i sine verker som byråkratene overså, men som likevel kunne bli tolket som nasjonalistiske

Laulukaar (Sangbuen) i Tallinn har en sterk symbolverdi for esterne. Her fant Den syngende revolusjonen sted. Dette bildet er fra 2002.

uttrykk av esterne. Etter hvert utviklet det seg også en spesiell tradisjon som de sovjetiske arrangørene ikke rådde over, nemlig at publikum begynte å synge *Mu isamaa on minu arm* rett etter at programmet var over. Svaret fra arrangørene var å spille hornmusikk på full styrke over høyttaleranlegget for å overdøve sangen. Et klarere eksempel på sang og musikk benyttet i en politisk kamp kan man vel neppe tenke seg.

Et kor med 33 000 sangere

De store nasjonale sangfestivalene finner sted hvert femte år i slutten av juni på en egen arena i Tallinn. Feiringen starter med at kordeltakerne pent kledd i folkedrakter går i tog gjennom gatene fra byens sentrum ut til arenaen hvor selve konserten foregår. Sangfestivalarenaen er i seg selv et imponerende stykke ingeniørkunst. Scenen er bygd som en gigantisk nesten 100 meter bred og ca. 20 meter høy kortrapp, og over trappen rager den over 30 meter høye Laulukaar.

Selv om scenen er enorm, blir den regelmessig fylt til randen av sangere. Det største koret som har stått der, tok plass under festivalens 100-års jubileum i 1969 og bestod av 33 000 sangere. Den spesielle og skimrende klangen som skapes når stemmene fra flere hundre kor og tusenvis av sangere reflekteres i buen og slynges ut over arenaen kan muligens bare oppleves under en av de store sangfestivalene i Baltikum. Sangfestivalarenaen ligger ellers idyllisk til ved sjøen en passelig spasertur fra sentrum av byen. Foran scenen ligger en stor og slak gressbakke som kan gi plass til flere hundre tusen tilskuere. De som sitter litt oppe i bakken har god utsikt både til konserten, Tallinn og solnedgangen over Finskebukta.

Den syngende revolusjonen

Sangfestivalarenaen var stedet der folk møttes til sang, musikk og taler under det som har fått navnet Den syngende revo-

lusjonen. Mot slutten av 80-tallet begynte Sovjets glasnostpolitikk å gi resultater, og esterne fikk gradvis mer organisatorisk og politisk yttingsfrihet. Våren 1988 ble flere milepæler på veien mot politisk selvstendighet nådd: De første nasjonale politiske partiene ble dannet, nasjonaldagen ble feiret den 24. februar, og det estiske flagget ble igjen brukt åpenlyst. Nattsangfestivalen som ble arrangert på sangfestivalarenaen 10. juni skulle bli startpunktet for Den syngende revolusjonen. 60 000 mennesker møtte opp, sang og viftet med estiske flagg helt fram til kl. 6 neste morgen. Syv dager senere møtte 150 000 estere opp på samme sted da Folkefronten, den ledende organisasjonen i den estiske frigjøringsbevegelsen, inviterte til folkemøte. Den syngende revolusjonen toppet seg 11. september samme år da Folkefronten arrangerte Eestimaa Laul (Estlands sang). 300 000 – nesten en tredjedel av den estiske befolkningen – samlet seg på festivalarenaen. I seks timer ble det holdt taler og sunget gamle og nye nasjonale sanger.

Det var kunstneren og politikeren **Heinz Valk** som i et flammende innlegg i kulturavisa *Sirp ja Vasar* (Hammer og sigd) ga navnet *Den syngende revolusjonen* til disse begivenhetene. Følgende sitat fra dette innlegget viser hvor stor betydning sangfestivalen hadde for den nasjonale frigjøringskampen: "I lang tid var sangen den eneste lovlige måten esterne fikk uttrykke sine meninger og protester på. I årtier ble dette uttrykt i den uoffisielle nasjonalsangen *Mu isamaa on minu arm* (...). Å høre hundretusener av mennesker bygge opp denne sangen til en herlig og oppfriskende opplevelse ble sangfestivalenes mål og mening.

Verdenshistorien har nok aldri vært med på noe lignende – at man i fem år gjennomførte omfattende forberedelser for siden å samles fra hele landet, stå ut med de ubehageligheter som vær, vind og myndigheter byr på, bare for å synge, høre, og i hjertet bære videre denne sangen." (Sitert etter **Andres Küng**: *Estland vaknar*. Sth 1989).

Sangfestivalen for barn og unge i 1997

I 1997 var jeg som antropologistudent på feltarbeid i Estland og måtte selvfølgelig benytte sjansen til å oppleve en sangfestival. Dette året var det sang- og dansefestival for barn og unge, en litt mindre begivenhet enn de store felles sangfestivalene, men likevel imponerende. 620 kor deltok med til sammen 19 000 utøvere. I tillegg var det 7000 deltakere på dansefestivalen som ble arrangert samtidig, og 700 utøvere i diverse blåsorkestre. Sangfestivalen startet med en masse klapp og hyl fra scenen idet festivalflammen kom inn på arenaen og ble brakt mellom instruktørene før den gikk inn i fakkeltårnet. Da flammen nådde toppen ble det spilt en fanfare før korene begynte å synge *Koit* (Morgengry) – sangen som alltid åpner sangfestivalene. Så tentes tårnfakkelen og alle reiste seg for å synge nasjonalsangen. Etter dette ble det en tale av Estlands president, **Lennart Meri**. Da talen var avsluttet, snudde han seg mot korene for å dirigere den første sangen på programmet.

Festivalen fortsatte med forskjellige sammensetninger av småbarnkor, barnekor, gutte- og jentekor og blåsorkestre som framførte alt fra tradisjonelle sanger til mer moderne, rocka korarrangementer. Mot slutten ble det obligatoriske fellesnummeret *Mu isamaa on minu arm* sunget, og helt til slutt kom det velkjente temaet fra Beethovens 9. symfoni. Symbolikken i dette var opplagt: EU og integrasjon i Europa var et hett tema i den politiske debatten, og Beethovens 9. symboliserte at Estland igjen er fritt og selvstendig og søker en plass i det nye Europa.

Artikkelen er med små endringer og litt forkortet den samme som tidligere har vært trykt i Korbladet nr. 4, 2005 (Tidsskrift for norsk korsang). Den inngikk i en artikkelserie som var med på å markere 20-årsjubileet til Norges Korforbund. Serien handlet om korsang og identitet i ulike deler av verden.

Europas kulturby

Tittelen kulturby går på omgang. Eit halvt års tid har vi visst at estarane kan sette denne etiketten på ein av byane sine i 2011. Størst ambisjonar hadde Tallinn, Tartu og Pärnu. Så vart det avgjort på høgt hald at berre Tallinn og Tartu var aktuelle. Desse to har folk i sving som skal planlegge og skaffe fram materiale til støtte for eigen kandidatur. Tallinn tek kraftig i med lovnad om jamvel å flytte songfestivalen til 2011. Den blir normalt halden kvart femte år og står på programmet i 2009. Det ville vere synd å utsette 2009-festivalen med to år, førebuingane er alt i gang. I staden spekulerer Tallinn på om 2014-festivalen kunne flyttast tre år fram og haldast i 2011. Tartu legg i marknadsføringa vekt på fortida som hansaby. Dei årlege hansadagane har etter kvart vorte eit vellykka arrangement med stor internasjonal deltaking.

Estland har tid på seg ut 2006 til å ta ei avgjerd, men kulturministeren har lova avklaring alt på vårparten eller føresommaren. (kb 13.1.06)

Nordisk poesi

Dei nordiske poesifestivalane i Tallinn i mai kvart år har resultert i fleire polyspråklege bøker med lyrikk frå festivalarrangementa. For tur står no den fjerde samlinga, med dikt frå festivalane i 2004 og 2005. Då deltok dei norske lyrikarane Markus Midré og Tone Hødnebo.

Estiske lyrikarar frå desse åra er Jaan Kaplinski, Doris Kareva, Leelo Tungal, Mats Traat, Elo Viiding, Kristiina Ehin og Jürgen Rooste. På 312 boksider har det vore plass til dikt av 28 lyrikarar. Dikta står å lesa på nordiske originalspråk og i omsetjing. Eit eksempel finn du to sider lenger framme. Tittelen, *Kiirus vaikus sees*, er frå eit dikt av Eva Runefelt. Nordbok har støtta utgivinga på forlaget Eesti Raamat.

Rådhuset

Rådhuset i Tallinn, det eldste i Europa, slo i sommarsesongen i fjor velvilleg opp dørene for turistane og eksponerte mellom anna utstillinga "Ein by bygd på salt. Handelen i hansabyen Tallinn." Frå kjellarsaltet bar det oppover via dei flotte salane som viser stordommen i glanstida for hansaen. På toppen ligg dei delane av huset som sist vart sette i stand. Utstillinga der viste restaureringa steg for steg.

Vi reknar med like interessante utstillinger i år. Dessutan er rådhuset i seg sjølv verd å spandera tid på, same kor travel turist ein er. (kb)

Utsiktstårnet

I slutten av juli 2005 var det høgtidleg Igjenopning av utsiktstårnet på Suur Munamägi, den høgste toppen i Estland og i Baltikum. Med andre ord ein attraksjon alle turistar vil ha med seg.

Arbeidet var påbegynt i august 2004. Tårnet var oppussa, det var sett inn heis, kafeen hadde fått glasvegger, vegane var ombygde, området hadde fått lysanlegg med lyskastarar, osv. (kb)

Postimees på russisk

Den estiske avisa Postimees, eid av det norske Schibsted-konsernet, har fått en søster. Avisen begynte i november å komme i en noe kortere russisk parallellutgave. Inntil videre blir den nye søsterutgaven på bare 16 sider og distribusjonen av den russiskspråklige avisa er begrenset til Tallinn. Dette fordi selv dyktige oversettere trenger tid på seg. Dermed går avisa så seint i trykken at det er rett og slett for seint å sende den til andre deler av landet. Målet er likevel på litt sikt å kunne tilby den trekroners russiske utgaven også utenfor hovedstaden. (jv)

BØKER

Gunn Sandvig – Evy Jørgensen – Mia Elise Sandvig: *Nisse-Per søker Lykken. – Nisse-Per Ønne otsimas.* Tallinn 2005. 32 sider, 21 x 27,5 cm.

Den skal tidlig krøkes, heter det. Og gode kroker i norsk-estisk forbindelse kan det bli av dem som gir seg over til Nisse-Per på letting etter lykken. Denne lille boka er nok fortrinnsvis beregnet på barn, men kan gjerne nytes av andre også. Teksten bygger på velkjente folkeeventyr og serverer den gamle visdommen at lykken egentlig ligger oss ganske nær om vi bare har øyne for den.

Bokutstyret er delikat med vekselvis vakre naturfotografier tatt av Evy Jørgensen og fantasifulle eventyrtegniger av Mia Elise Sandvig. Hver side har en illustrasjon.

Teksten løper parallelt på norsk og estisk eventyret til ende. Etter hvert er det blitt en hel del norsk-estiske familier, og vi ser for oss hvordan mamma og pappa kan lese godnatteventyr for de små, hver av dem samme historie på sine respektive morsmål. Det kan være en

"Bæ-æ", sier sauene igjen ... / "Mää", ütlevad loomad jälle ...

del av den nye generasjonens meget verdifulle tospråklighet.

På siste side og på innsida av permen følger et slags ordbok med estiske forklaringer av norske ord med relasjon til fjell, vann og troll. Den er særlig opplysende for estere ettersom estisk bare har 'mägi' for alle mulige forhøyninger i landskapet. Det er moro å bli minnet om slektskapen mellom 'äs' i nordisk og med samme uttale 'oos' i estisk. Navnet på toppen Mu(g)en i Ringebyfjellet blir i boka tilbakeført til 'mu'. Det er vel en trykkfeil for 'muge' eller 'mue' som er et kjent ord.

Norsk-estisk forening har støttet prosjektet med en pengebevilgning. Førsteopplaget er på 1000 eksemplar. Noen sider fra heftet finner du på <http://www.umb.no/nor-agric/Nisse-Per/>

Prisen er ca. 60–80 kroner, norske kroner i Norge og estiske i Estland. Boka er utgitt på eget forlag, så du finner den ikke nødvendigvis i bokhandelen din. Men du kan bestille den direkte per telefon eller e-post hos Gunn Sandvig (+ 47 95 8195 85, sarsandv@online.no) eller Evy Jørgensen (evy.jorgensen@umb.no) eller Laur Hiob (+372 5014795, laur.hiob@ttu.ee).

Nordisk poesi

Elo Viiding:

*Suur suukorvita inimene
kihutab üle augustiranna
ja nõuab*

*Anna mulle oma parem käsi
Anna mulle oma vasak käsi
Anna mulle oma mälu
Anna mulle oma kodu
Anna mulle oma ema
Anna mulle oma isa
Anna mulle oma maa
Anna mulle oma maja
Anna mulle oma lapsepõlv
Anna mulle oma jälg
Anna mulle oma kivi
Anna mulle oma naer
Anna mulle oma tüdrukupõlv
Anna mulle oma poisioht
Anna mulle oma juuksed
Anna mulle oma tuul
Anna mulle oma tahe
Anna mulle luud
Anna mulle labidas
Näita mulle kus kaevata*

*Anna kogu maailm mis ei liigu
hegemoonia poole
Anna mulle teiesugused järada
kes end perekonnapiltidel peidavad*

*Anna mulle need, kes mulle kõrri kargavad
Nende aeg on ümber
Nende kodakondsus ei kuulu neile
Nende sugupuud ei panda internetti*

*Anna mulle viskimeistrid ja viulimeistrid
Kel nimi iga puu ja pudeli all
Anna mulle need
kel oli kord lootust ja rohelust*

*Ma räägin neist kõigist ühe
väikese vastiku
aga tulusa loo:*

Auh

Gjendikta av Øyvind Rangøy:

*Eit stort munnkorglaust menneske
stryk over auguststranda
og krev*

*Gi meg høgre handa di
Gi meg venstre handa di
Gi meg minnet ditt
Gi meg heimen din
Gi meg mor di
Gi meg far din
Gi meg landet ditt
Gi meg huset ditt
Gi meg barndommen din
Gi meg sporet ditt
Gi meg steinen din
Gi meg låtten din
Gi meg ungjentedagane dine
Gi meg gutedagane dine
Gi meg håret ditt
Gi meg vinden din
Gi meg viljen di
Gi meg bein
Gi meg spade
Vis meg kvar eg skal grave*

*Gi meg heile verda som ikkje går
mot hegemoniet
Gi meg slike som dykk å gnage på
som gøymer seg på familiebileta*

*Gi meg dei som flyg i strupen på meg
Deira tid er over
Deira statsborgarskap er ikkje deira
Deira stamtavler ligg ikkje på Internett*

*Gi meg whiskymeistrane og felemeistrane
Med namnet under kvart tre og kvar flaske
Gi meg dei
som ein gong hadde von og grønt*

*Om dei alle i hop fortel eg ein
kort kvalmande
men lønsam stubb:*

Voff

(Sjå bokomtale side 27)

MUSIKK

Irja Erkkilä:

Miliza Korjus tilbake på plate

Estland er kjent som det syngende folket som med sangen sin endatil makter å gjennomføre en revolusjon. Fra folkets rekke har det framstått mange kjente sangere, de mest berømte ble i sin tid **Miliza Korjus** og **Georg Ots**.

Koloratursopranen Miliza Korjus (1909–1980) var en levende legende både i Estland og ute i verden. Takket være et omfattende prosjekt som er satt i gang i Estland, blir legenden vekket til nytt liv. Lydteknikeren **Jüri Kruus** har av gammelt lydmateriale restituert stemmen til den store sangerinnen på fire CD-plater med uforglemmelige framføringer. De fleste av disse har vi ikke hørt tidligere. Elskere av sangkunsten er begeistret, for utgaven har lyktes over all forventning, og stemmen til Miliza Korjus klinger nydelig på platene.

På to av platene i samlingen er det innspillinger av noen av de mest berømte koloraturariaene fra verdens operaklassikere: Mozarts Tryllefløyten, Verdis Rigoletto, Delibes' Lakmé, Donizettis Lucia di Lammermoor, Rossinis Barbereren i Sevilla ... Det akkompagnerende orkesteret er for det meste Berlin statsoperas orkester eller studio-orkesteret til M.G.M.

På den tredje og fjerde CD-plata får vi en kraftdose Johann Strauss, og flere berømte tolkninger av filmmelodiene til Miliza Korjus, blant andre Theo Mackebens komposisjon, den kjente "Warum" fra filmen "Student von Prag" (1935). Som en kuriositet kan nevnes at Finlands radio har spilt nettopp denne sangen framført av Miliza

Korjus i så å si hver eneste ønskekonsert i alle de drøyt 70 åra programposten har eksistert.

Alt i alt inneholder serien 62 opera-rier og sanger. Og vi har mer i vente. Datter til Miliza Korjus, **Melissa Wells**, forteller at det finnes enda over hundre innspillinger som ikke har vært utgitt tidligere. Hun har satt i gang et omfattende prosjekt for å få materialet ut. Inntektene av platesalget går til Miliza Korjus -stiftelsen som Melissa Wells har opprettet til støtte for unge sangere i Tallinn.

Hvem var Miliza Korjus?

Milizas far, **Arthur Korjus**, var oberst i Estlands hær. Han hadde sine røtter på nordsida av Finskevik. Yrket førte han ut i verden, blant annet til Warszawa og Kiev. I Warszawa giftet han seg med den polsk-russiske **Anna Gintowt** (Kindoft). Anna og Arthur fikk seks barn, den yngste i flokken var Miliza. I Kiev-perioden musiserte hele familien aktivt. Miliza, som hadde absolutt gehør, sluttet seg allerede som 16-åring til den ukrainske Dumka-kunstnergruppen, og sammen med denne drog hun på lange turneer.

Da faren flyttet til Tallinn, fulgte Miliza snart etter. Hun sang først i operakoret, men lykken var gjort da det lyktes henne å bli elev hos den berømte sangpedagogen **Barbara Malama**. Hun begynte snart å turnere i Baltikum og Skandinavia og videre ut i Europa. I 1929 giftet hun seg med den estiske legen **Kuno Foelsch**.

Et engasjement ved Magdeburg-operaen skulle få avgjørende betydning for den framtidige karrieren. Miliza sang der blant annet Gildas rolle i Verdis Rigoletto. Under en opptreden satt en gang den navngjetne franske regissøren **Julien Duvier** blant publikum. Men før denne mannen forandret sangerinnens planer, vendte hun tilbake til Estland. Med Tallinn som utgangspunkt optrådte hun stadig forskjellige steder i Europa. I 1934 flyttet familien til Tyskland der Miliza var engasjert ved Deutsche

Estlands feterte sangerinne Miliza Korjus.

Oper, og siden Berlin Staatsoper. I Tyskland gjorde hun de første plateinnspillinger.

Julien Duvier hadde i mellomtida flyttet til Hollywood som filmregissør. Han var i gang med en storfilm om Johann Strauss d.y. og hadde bruk for en skuespiller som kunne synge. Da husket han Miliza Korjus og hennes fascinerende Gilda på operaen i Magdeburg. Det ble prøvefilming som straks resulterte i ti års filmkontrakt. Strauss-filmen med tittelen "The Great

Waltz" (1938) ble en verdenssuksess som innbrakte Meliza Korjus en Oscar-pris.

Et par år tidlige hadde familien flyttet til USA for å være med stjernen. Men filmkarrieren som hadde begynt så strålende, fikk en plutselig slutt med en bilulykke i Mexiko i 1940. Heldigvis kunne koleratursopranens konsertkarriere fortsette. I Los Angeles dannet Meliza Korjus et plateselskap som hun også ledet. Dette forklarer den uvanlig store mengden innspillinger som hun etterlot seg.

Dattera USA-ambasador til Estland

Skjebnens finger gjorde esterne bevisste om Miliza i en overraskende forbindelse. Det eldste barnet hennes, dattera Melissa (Miliza) Wells, var fra 1998 til 2001 stasjonert i Tallinn som USAs ambassador til Estland. I løpet av disse årene besøkte hun også Finland på leting etter morfarens røtter. Melissa arbeidet 43 år i diplomatiet og avsluttet karrieren i Tallinn. Der fant hun minner om slekten, blant annet oldefarens hus der hun

fikk lyst til å overnatte.

Pensjonisttilværelsen tilbringer Melissa Wells og ektemannen på Kanariøyene. Derifra er det enkelt å ta en tur til Tallinn for å ta seg av Miliza Korjus -stiftelsen.

(Kilder: Uolevi Lassander/Unohtumaton Meliza Korjus og HeSa 9.10.05)

Remembering, Miliza Korjus.
Opera Arias & Songs. (Fire CD-plater.)
Korjus recordings.

Ansiktsvask på Estonia

Av Irja Erkkilä

Bygningen til Estlands nasjonalopera, Estonia-teatret, har feid det siste sovjetstøvet ut av krokane og står der endeleg rein og fin etter ei oppussing som tok ti år. Det fornya kulturtemplet vart opna 15. desember i nærvær av president **Arnold Rüütel** og til tonane frå Puccinis Tosca-opera.

Estonia er teikna av dei finske arkitektane **Armas Lindgren** og **Wivi Lönn**. Bygningen var den største i Estland då han stod ferdig i 1913, og han har frå første stund vore eit midtpunkt i estisk kulturliv. Også rikshistoriske hendingar har tilknytning til staden. Her kom utsendingane saman til grunnlegginga av den estiske staten i byrjinga av sjølvstendeperioden mellom verds-krigane. Den første sesjonen vart halden i Estonia 23. april 1919 under leiing av **August Rei** (1886–1963).

Bygningen fekk store skadar under andre verdskrigen og fekk i samband med reparasjonane i 1940-åra eit nyklassisistisk preg. Med rehabiliteringa dei siste åra har bygningen fått igjen mange detaljar som høyrde med til den opphavlege jugendstilen, interiøret er fornya, akustikken og ventilasjonen er gjort betre. Den opphavlege søylerekka i fasaden ut mot alleen er på plass igjen.

Sceneopninga er gjort vidare og scene-teknikken fornya så den tilfredsstiller dei krava som vår tid set. Men over scena står framleis ein tekst frå sovjettida: Kunsten høyrer folket til. Estarane tykte at denne yndlingssetninga til Stalin kunne stå der, for også i Estonia bør alle dei ulike tidspe-riodane få vera synlege.

I eit land der musikken er så viktig, var det naturleg at dette vart synleg på penge-setlane då Estland etter okkupasjonen fekk eigen valuta igjen sommaren 1992. Kom-ponisten **Rudolf Tobias** (1873–1918) pry-der den sjøgrøne femtikronesetelen. Han er halden for å vera ein banebrytar i estisk kunstmusikk. I komposisjonane kombinerer han element frå sakral musikk med tema frå nasjonaleposet *Kalevipoeg*. På andre sida av pengesetelen prangar nettopp Estonia-teatret. Då bygningen vart innvigd i 1913, hadde Tobias tre år tidlegare slått seg ned i Berlin der han tok tysk statsbor-garskap og vart utnemnd til professor. Han kom likevel til Tallinn for å vera med på storhendinga.

Tobias døydd av lungebetennelse i Ber-lin 1918, berre 45 år gammal. Dei jordiske leivningane vart henta heim til Estland i 1992, og Rudolf Tobias vart gravlagd på øya Hiiumaa der han var fødd. (13.1.06)

Estonia-teatret i Tallinn.

Stjernesong og salmesong

Av Bård Eirik Hallesby Norheim

Onsdag 7. desember var Kaarli kirik (Karls-kyrkja) i Tallinn fylt til randa av folk som var komne for å oppleve konserten *Tähtede taga* (Bakom stjernerne). På programmet stod salmar frå salmeboka til den estiske evangelisk-lutherske kyrkja, innpakka i smakfull og djuptloddande rock-jazz-inn-pakning. I tillegg til at *Tähtede taga* er tit-telen på ein av salmane i den estiske salme-boka, som sjølvstøtt vart framført på kon-serten, så var det også fire estiske songst-jerner som strekte seg langt for å gje breid-de til tolkinga av dei tradisjonella salmane: **Liisi Koikson, Rebecca (Kontus), Mart Sander** og **Riho Sibul**.

Songartisten Liisi Koikson.

(foto: Lauri Kulpsoo/Postimees)

Liisi Koikson var tidlegare mest kjend som barnestjerne og musikalstjerne, men er no ute med soloplate (*Väike järv*). Rebecca var med og vann estisk Melodi Grand Prix i fjor, men er nok mest heime i R&B. Mart Sander leiar den estiske utgåva av Beat for beat i tillegg til m.a. å spela inn plater med tysk swing frå 1930-talet. Og Riho Sibul er kjend både som gitarist og vokalist i rock-og jazzsamanheng.

Bandleiaren, den unge gitaristen **Paul Daniel**, var også ansvarleg for dei nye musikalske arrangementa – med litt hjelp frå tangenttraktøren **Tarmo Sillaots**. Mange av songane er felles med den norske salmetradisjonen, som t.d. "Nærmare deg, min Gud", "Lei, milde ljøs, igjen-nom skoddecim" og "Heilag, heilag, heilag". Journalisten frå SL Öhtuleht var meir eller mindre i ekstase etter konserten og såg ut til å ha funne sjelefred for heile adventstida.

Prosjektet *Tähtede taga* starta som eit prosjekt i samband med den lutherske kyrkja sin sommarfestival for ungdom i 2005. Der vart pro-grammet framført for første gong under ein klar sommarhimmel i Pilstvere, midt i Estland.

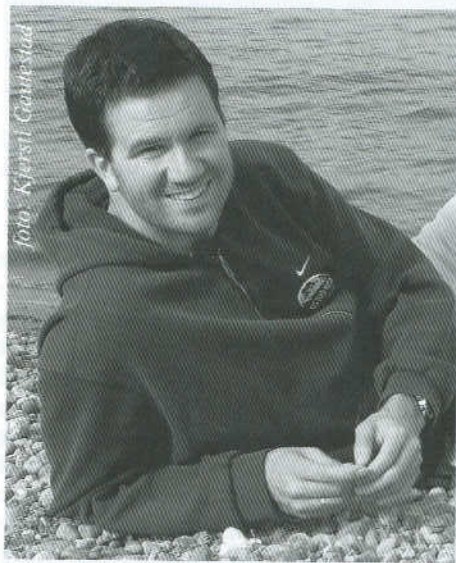
Hausten vart brukt til plateinn-speling av det same stoffet, og frå desember av kan ein kjøpa *Tähtede taga* i estiske platebutikkar. Så stikk innom når du er i Estland.

Plata kan verkeleg anbefalast. Tidlegare har det vore nokre folke-toneprosjekt, men dette er visstnok første gongen at klassiske kyrkje-salmar er framførde og innspela i jazz-pop-rock-innpakning i Est-land. Plata er rett og slett knallbra! Utgjevar er Crescendo Productions, så dersom ein ikkje skulle finna plata i butikkane, kan ein venda seg til info@crescendo.ee

Nordmann i estisk Melodi Grand Prix

Av Øyvind Rangøy

Laurdag 4. februar er det nasjonal finale i Melodi Grand Prix i Estland. Lista over dei ti deltakarane som skal tevle om å få representere landet i Athen 20. mai er klar, og denne gongen er det ein nordmann blant låtskrivarane. Rett nok ein nordmann som har budd i Tallinn sidan hausten 2003 og snakkar estisk utan større vanskar. Det lærte han seg alt for 15 år sidan då han var eit år i Estland i regi av KFUK-KFUM. Musikken er noko han har hatt med seg heile

tida. Som 12-åring skreiv han første songen sin – då med mobbing som tema – og under det første Estland-opphaldet var han med på å starte opp Ten Sing i hovudstaden.

Mannen bak artistnamnet Reverend B er misjonæren, teologen og ungdomsarbeidar **Bård Eirik Hallesby Norheim**. Han kjem frå Os i Hordaland, men bur i Tallinn og er utsendt for Det Norske Misjonsselskap og arbeider for den estiske lutherske kyrkja. Etter planen skal han, kona og to ungar flytte attende til Noreg til sommaren, etter tre års teneste i Estland.

Oppdraget til Bård og kona, **Kjersti Gautesstad**, har først og fremst vore å utvikle ungdomsarbeidet i den estiske hovudstaden. Det har gått såpass bra at dei no, etter snart tre år, ser seg sjølv som meir eller mindre overflødige. Og det er slik det skal vere, meiner Bård.

– Skulle vi forlenga opphaldet i Estland, måtte vi omdefinert rolla vår, seier han sjølv.

Det er ikkje første gongen Bård prøver seg på MGP i Estland. Fleire lesarar hugsar kanskje omtalen av eit bidrag han leverte i 2004. Det vart i første omgang godteke, men seinare diskvalifisert då det viste seg at kameraten han hadde skrive songen saman med, ikkje budde i Estland. Men Bård fekk klar melding frå arrangements-

Dei estiske kandidatene til den nasjonale MGP-finalen 2006

1. It Was You – av Priit Pajusaar, Glen Pilvre / Maian Kärmas
2. Open Up Your Heart – av Mikk Targo
3. Everytime I Tell You – av Reverend B
4. Iseendale – av Eda-Ines Etti, Ivo Etti
5. Sweet Separation – av mel / mathura
6. Through My Window – av Pearu Paulus, Ilmar Laisaar, Alar Kotkas / Jana Hallas
7. Higher – av Peeter Kaljuste, Elmar Liitma / Marta Piigli
8. Be 1st – av Ivar Must, Rebecca Kontus / James Werts
9. Friends Will Be Friends – av Martti Meumers / Rein Kahro
10. Mr Right – av Priit Pajusaar, Glen Pilvre / Maian Kärmas

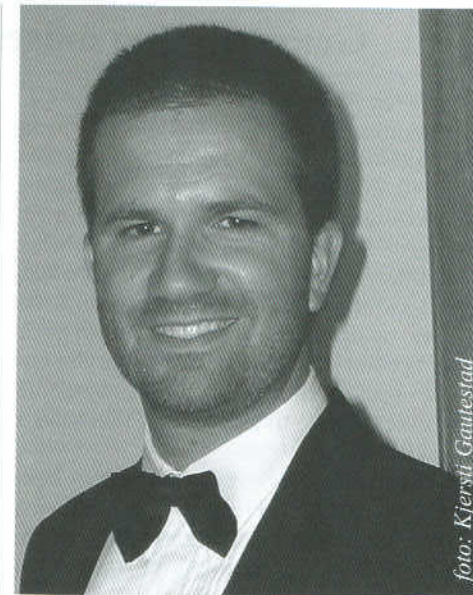
sjefen, **Juhan Paadam**, at han var hjarteleg velkommen til å prøve i igjen.

Den nye songen heiter "*Everytime I tell you*" og er liksom åtte andre av dei ti bidraga i år skriven på engelsk. Det einaste estiskspråklege bidraget er "*Iseendale*" (Til seg sjølv) skriven og framført av **Eda-Ines Etti**. Kanskje nokom minnest at ho representerte Estland i Stockholm i 2000.

Bidraget frå Reverend B skal Bård sjølv framføre saman med den estiske gruppa Crux. Dette er den mest populære kristne gruppa i Estland, og Crux har frå før gitt ut to album. Songen dei går til finalen med, kan karakteriserast som ein ballade med ein snev av tungrock.

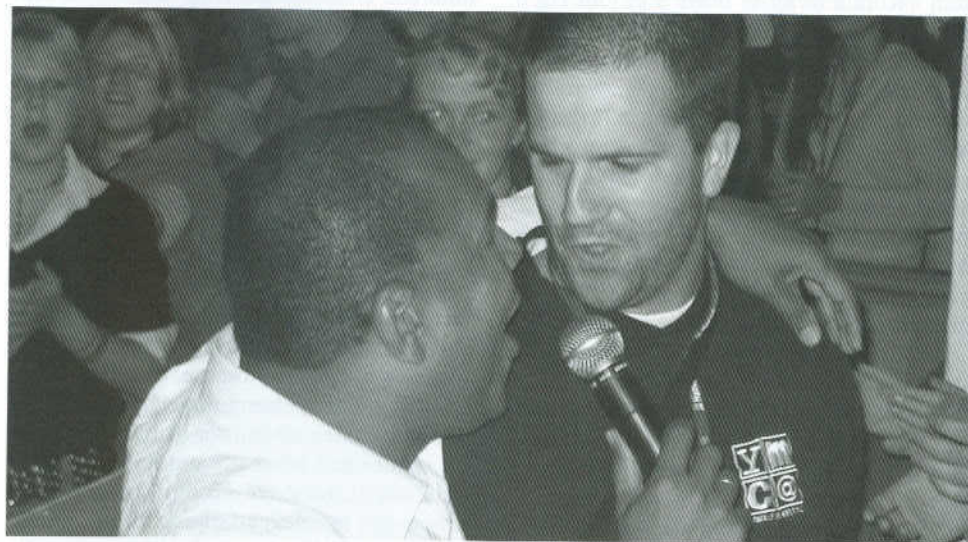
I motsetnad til i fjor vil den estiske vinnarsongen bli vald ut av ein internasjonal jury, ikkje av TV-tittarar. Rett nok vil det bli opna for telefonrøysting straks songane blir presentert, ei veke før den estiske finalen, men juryen har siste ordet.

Skulle songen gå til topps i den nasjonale finalen, er det semifinale 18. mai og finale 20. mai i Athen. Dit er det eit stykke fram, men sjansane er framleis til stades. Sjølv legg ikkje songforfattaren så stor vekt på

utfallet i den estiske finalen. Men det ville sjølvstakt vore gøy å gå vidare, vedgår han.

Meir på internett: ETV, offisiell estisk MGP-side: www.eurolaul.ee
Crux: www.crux.ee

Her er Bård Norheim saman med Dave Benton, den eine artisten i det estiske vinnarparet som i 2001 henta MGP-sigeren heim til Estland.

Gruvepark og museum i Kohtla-Nõmme

Av Øyvind Rangøy

I utkanten av den vesle industribyen Kohtla-Nõmme i Ida-Virumaa ligg det som fram til 2001 var ei av dei underjordiske oljeskifergruvene i Estland. Gruvedrifta byrja i 1937 i samband med ein oljefabrikk som tilhørte internasjonale New Consolidated Gold Fields. I sovjettida var drifta statleg, og det var Eesti Põlevikivi som 64 år etter oppstarten la ned drifta. No er det opna ein gruvepark som gir turistar og andre interesserte høve til å få eit unikt innblikk i oljeskiferdrifta.

Oljeskiferen ligg ved nordkysten heilt oppe i overflata. Ettersom han er danna som sedimentære avsetningar, ligg han som eit temmeleg jamtjukt lag på om lag 3 meter. Dette laget inneheld fleire distinkte lag med oljeskifer, skilde av tynnare lag med kalkstein. Laga skrår nedover i sørleg retning. Dermed er det berre i nord ein kan ta ut steinen i dagbrot. Lenger sør må ein ned under jorda. Dei djupaste oljeskifergruvene i Estland går 70 meter under jorda, men i Kohtla treng vi berre å gå om lag 8 meter ned for å komme til oljeskiferlaget.

Omvising i gruvene

Gruveparken er open alle dagar, men det kan løne seg å reservere, så slepp ein å vente på tur og får samstundes avtala språk på omvisinga. Og sjølv om dei opne delane av gruvekomplekset er godt sikra, slepp ein ikkje laus der nede utan kjentmann. Men med ein gaid som kjenner drifta godt, er rundturen både spennande og lærerik.

Besøkande får hjelmar og lykter som er att frå det var drift der, og på veg inn i gruvegangane kjenner ein seg nesten som ein ekte gruvearbeidar. Altfor tynnkled bør ein ikkje vere, for temperaturen der nede ligg kring 8°C året rundt.

Oljeskiferen ligg temmeleg jamt, så det er mogleg å grave ut rubbel og bit av det tre meter tjukke laget. I våre dagar er det van-

leg å setje att naturlege søyler som held taket oppe, men i den eldre drifta var prinsippet eit anna. I gruveparken får vi sjå dei hydrauliske støttene som heldt taket oppe, og som vart tekne vekk når ein var ferdig og gjekk vidare. Dermed klappa gruvene i hop, og oppe på overflata sakk landskapet tilsvarande. For det meste var det skog og utmark der oppe, men det hende at ingeniorane rekna feil og fekk eit og anna fjøset til å hive alvorleg på seg.

Hovudgruvegangane vart sprengde ut ved hjelp av ein lang bor og eit eigenproduert sprengstoff som går under namnet nobelitt. Kohtla-gruvene vart sparde for store gruveulykker, m.a. fordi det ikkje er farleg gruvegass i oljeskifergruvene. Det kunne i ekstreme fall hende at oljeskiferstøvet tok fyr under sprenging og gav ein mykje større eksplosjon, men dette førde aldri til ulykker.

Gruvetog for turistar

Rundturen under Kohtla-Nõmme gir eit innblikk i teknologien og inkluderer ein køyretur i eit fullt operativt gruvetog. Mange drog kvar dag på arbeid i desse små toga som i dag blir haldne ved like for turistar.

Turen i gruvene er hovudattraksjonen, men gruveparken har òg ein del å sjå på overflata. Sorteringsanlegget står der enno, og parken disponerer verdas største gravemaskin. Ved sorteringsanlegget står òg ein gigantisk Belarus-dumper, og like ved ser vi oskefjella frå produksjonen. Plansjar og utstilt utstyr i hovudbygninga gir eit inntrykk av kva oljeskiferen har hatt å seie.

Gruva i Kohtla-Nõmme er ei av fleire nedlagde. Landet treng ikkje å produsere så mykje som den sovjetiske økonomien kravde, og dermed løner det seg ikkje å ha alle felta i drift. Med ein produksjon på 2004-nivå er det framleis att oljeskifer for 420 år. Hadde ein halde fram på 1980-nivå, ville reservane berre vart i vel 160 år til.

Der poetar skriv politisk

Dette var overskrifta på eit to siders oppslag i avisa Dag og Tid 17. desember. Bladmannen **Ottar Fyllingsnes** hadde vore på litteraturseminar i Tallinn og nytta høvet til å intervju **Jan Kaus**, leiaren i den estiske forfattarforeininga. Estisk litteratur blomstrar, og særleg står lyrikken sterkt.

Halvbroren på estisk

Romanen *Halvbroren* av **Lars Saabye Christensen** kommer i disse dager ut på estisk med tittelen *Poolvend*. Boka er oversatt av **Maarja Siiner** som tidligere blant annet har oversatt **Jens Bjørneboe**. Formidlet av Norsk-estisk kulturlag gikk Maarja skoleåret 1991–92 på Ryfylke folkehøgskole, Sand.

Saabye Christensen er etter hvert blitt ganske populær i Estland og har deltatt flere ganger på den årlige poesifestivalen. En dramatisk del av Christensens nye roman, *Modellen* (2005), er lagt til Tallinn, nærmere bestemt til slumområdet i bydelen Kopli. Vi håper at vi ikke røper for mye av innholdet når vi forteller at en kjent norsk kunstner som er i ferd med å bli blind, drar til Estland for å få skiftet ut deler av øynene. En norsk øyenlege skal utføre operasjonen. Et tilbakevendende spørsmål i siste del av romanen er: Hva var det som skjedde i Estland? Dette får leseren forsøke å finne ut selv. (16.1.06, jv)

Leselyst på Piirissaar

Når løkavlinga er i hus, er det ikkje så mykje å ta seg til på Piirissaar, den vesle øya ute i Peipsisjøen. Så då kan det vera greit å setja seg ned med ei bok. I 2005 lånte kvar innbyggjar på Piirissaar i gjennomsnitt nesten hundre bøker på biblioteket.

Det kunne ved første augnekast verka

Integrering

Programmet Interest har perioden 1999–2005 vore finansiert av EU og har gått ut på at ikkje-estlarar har fått refundert kursutgiftene når dei har teke dei prøvene som trengst for å oppnå estisk statsborgarskap. I perioden deltok det 11 400 personar på kursa, og gjennomsnittleg fekk kvar person tilbakebetalt 1271 eek. Av deltakarane var 75 % kvinner.

Dette har vore det mest vellykka av alle prosjekta som har gått ut på å få ikkje-estlarar til å læra seg det offisielle språket i landet. Av den grunn vil Estland frå årsskiftet av overta prosjektet og betala inntil 100 % av utgiftene for dei som tek språkkurs og sidan grunnlovs- og statsborgarskapsprøvene. (Postimees 19.10.2005)

Forbode å kasta ut elevar

Konkurransesamfunnet gir seg mange kunderlege utslag. I Estland er det på tale å gi grunnskulane forbod mot å utvisa elevar i siste, dvs. tolvte klasse. Svake elevar står i fare for å møte stengd dør fordi dei vil koma til å dra ned gjennomsnittresultatet dersom dei hanglar med fram til eksamen. Skulane blir graderte etter karakterane elevane oppnår i avgangsklassa.

På dei tidlegare klassetrinna set skulane derimot mykje inn på å få alle elevane med, for staten betaler støtte til skulane i høve til elevtalet. Dei får ein viss stykkepris per skalp, kunne ein seia. (olm, nov. 05)

fra siste side Er det ingen som hører?

For vårt indre øye ser vi bildet av tre gamle menn: **Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt** og **Josef Stalin** fotografert på Jaltakonferansen i februar 1945. I slike forbindelseer blir det forhandlet om makt og om landegrenser. Sovjet stod sterkt på det tidspunktet, Stalin kunne stille krav overfor de andre. Europas skjebne ble beseglet for årtier framover. Først i tilbakeblikk ser vi hvor totalt Baltikum ble sveket. Det er etterpåklokskapens bitre erkjennelse at Vesten valgte å tro på Stalins løfter om frie valg i de befrie områdene.

Kvinner lidelser i krig har ikke målbare dimensjoner i bredde, dybde eller vekt. De er uendelige som universet. Visst har mennene også lidd. Deres lidelse er erkjent. Den er gjort konkret og håndfast, beskrevet i bøker og på film. Også den er bunnløs. Men den har det vært snakket om: Mannens roller som overgriper og som offer. Kvinnene er først og fremst offer. Det er mindre heroisk, mindre spennende, nesten flaut.

Den estiske korrespondenten **Imbi Paju** har en del år vært bosatt i Helsingfors. Der har hun rapportert til Estland om finnes forehavender. Samtidig har hun til finske media formidlet estiske temaer. Dette ble mulig med hjemlandets nye selvstendighet. Som hun selv sier: – Jeg la bort studiet av

klassisk sang og begynte i stedet å snakke. I en frigjort atmosfære var det etter hvert mulig å ta opp vanskelige temaer og arbeide seg gjennom det som ikke tidligere hadde fått fasong fordi det var uten ord.

Imbi husket fra barndommen hvordan alle i huset kunne våkne om natta av morens skrik når hun hadde mareritt. For noen år siden bestemte Imbi seg for å lage en film for å påvise traumaets årsaker og sammenhenger. Dokumentaren *Fortrengte minner* hadde premiere i Helsingfors og Tallinn senhøsten 2005.

Filmen er på en måte en analyse av minner der det først nå er mulig å skildre Stalins konsentrasjonsleirer og sovjetterrorens voldelige metoder. Ved hjelp av minnene til mora og andre estiske kvinner har Imbi forsøkt å formidle barnets og den unge kvinnens opplevelser av krig og okkupasjon, minnene om det som skjedde under KGB-forhørene i skumle kjellere, og erfaringene fra fangeleirene.

Oppgaven var ikke lett. Hvordan lage en film om det ingen har styrke til å gjenoppleve? Minnene ligger der saktens fortsatt. De kan når som helst bryte ut i et marerittskrik hos den som sover og ikke passer porten foran sjeledypets innerste kammer.

Personlige opplevelser ble utgangspunktet for Imbi. Hun ville fortelle historien om

sin egen mor, Aino. Da må også Vaike være med. Tvillingsøstrene har hele livet vært uatskillelige, og de delte også skjebne da de ble arrestert, forhørt, torturert, deportert. Nei, det går ikke å fortelle om all den redsel og fornedring et regime er i stand til å utsette hjelpeløse mennesker for. – Jeg klarer ikke å snakke om det, kommer det ynkelig bedende fra mora som ikke engang blir med innenfor porten til det beryktete Patarei-fengslet. Noen andre kvinner av samme generasjon er i filmen tatt til hjelp. De går inn i fengelskjelleren i følge med Imbi og kamera. Men de kommer til et punkt, de også, der ingen ord kan beskrive det som skjedde.

Deler av filmen består av gamle dokumenter i svart-hvitt som viser historiske personer og hendelser, okkupantens innmarsj i Estland, smilende seierssikre sovjetiske soldater. Sammen med disse blir det gitt kalde historiske fakta. Noen situasjoner blir vist med tegninger av nakne bakkbundne ungjenter foran uniformerte forhørere. Men heller ikke dette materialet makter å si det usigelige. Det finnes ikke ord for kvinnens ytterste fornedring.

Så opplever vi at det uutalte og fortrengte blir så sterkt at vi som tilskuere skriker med i smerte over alt det et menneske må tåle på denne vår grusomme jord.

Som det ser ut i øyeblikket, blir den time-

Regissør og manusforfatter Imbi Paju.

(foto: Toomas Dettenborn)

lange dokumentaren bl.a. innkjøpt av Sveriges TV. Forhåpentligvis vil NRK gjøre den tilgjengelig også for seere uten sverigeanne.

Bildene til denne artikkelen er gjengitt med tillatelse av Fantasiafilmi Oy, gsm +358 (0)50 403 6223, jutta.heikkila@fantasiafilm.com

Skakande dokument

I Tallinn såg forfatteren **Viivi Luik** *Fortrengde minne* og kommenterte m.a. med følgende ord:

(...) Imbi Pajus film, *Fortrengde minne*, er ein av dei mest skakande dokumentarfilmene eg har sett om den tida. Slike filmar vart viste i fjernsynet frå Moskva sommaren 1991 mot slutten av sovjetperioden. Dei vart viste eit par månader, så vart dei borte og har ikkje dukka opp på nytt. Filmene begynte med ei oppmoding som lydde omtrent slik: "Russarar, gløym ikkje kva sovjetregimet har gjort mot dykk! Ikkje

nekt barna å sjå desse filmene. Barna må få vita sanninga!"

Utan forskjøning vart det vist scener frå hungersnaua i Ukraina: ei gammal kvinne, barnet hennar vart oppete av naboane medan ho sjølv arbeidde på kolkoset, tidlige torturistar, tidlige torturerte ...

Om vi her byter ut ordet 'russarar' med 'estarrar' kan vi setja den same oppmodinga som innleiing til *Fortrengde minne*. Denne filmen er ein framifrå nøkkel til å forstå heile djupna og grua i det austuropeiske traumaet. (...)

Tvillingene Aino og Vaike som vi møter i filmen. Bildet er fra 1940 da de var ti år gamle.

FILM

Baltisk Filmweekend

Norsk Filminstitutt ved Cinemateket har for fjerde gang arrangert Baltisk Filmweek-end.

Syv filmer fra Estland, Latvia og Litauen, noen av disse i diverse samproduksjoner med Finland, Nederland, Tyskland Portugal og Frankrike.

Filmfestivalen åpnet med den litauiske filmen "Forest of the gods" om livet i en konsentrasjonsleir utenfor Danzig i 1942. Dette temaet kunne vært fra hvilket som helst av de baltiske land. Regissør og produsent var til stede, og publikumsbesøket var meget godt. Filmen "Bussen" er en samproduksjon mellom Estland, Finland og Latvia. Det er en melankolsk og poetisk dokumentar om forbindelsesnerven mellom de tre hovedstedene Tallinn, Riga, Vilnius, og videre til Kaliningrad.

Den estiske barnefilmen "Röövlirahnu Martin" var godt besøkt. Den estiske ambassaden stilte med godterier fra Estland til barna. "Röövlirahnu Martin" vant barne-

Postutdeling etter skjønn

Postverket i Estland fekk ein uheldig start på det nye året. Datasystemet braut saman ein av dei første dagane i januar slik at postberarane ikkje hadde lister over avis- og bladabonnentar.

Dermed måtte dei levera trykksakene etter minnet. Då var det lett gjort å gi avisa til ein som hadde sagt opp tinginga og la postkassa stå tom hos den som hadde nyeitkna abonnement. Særleg desse siste

filmprisen ved filmfestivalen i Lübeck i november 2005.

Full honnør til **Jan Erik Holst**, avdelingsdirektør utland ved Norsk Filminstitutt. Han er den som bringer estiske filmer til Norge. Og han er også den som gjør det mulig for oss å vise estisk film ved årets nasjonaldagsfeiring, se om dette side 47.

Den årlige filmproduksjonen i Estland består av tre til fire langfilmer, seks til åtte animasjonsfilmer og ca. 30 dokumentarer. Estland har sitt nasjonale filminstitutt og deltar i organisasjonen Baltic Films, som profileres etter skandinavisk samarbeidsmonster. Tallinn blir sete for en baltisk film- og mediaskole fra i høst, initiert og støttet av Nordisk-Baltisk Filmfond. (E.-J. Kuum 22.1.06)

Kanskje film likevel

Eit filmprosjekt vi gledde oss over, blei lagt på is. Det galdt filmatiseringa av **Andrus Kivirähk: Trollskap i november**. Romanen kom på norsk i 2004 og fekk strålende kritikk. Filmprosjektet blei òg positivt mottatt på mange hald, og produksjonsstøtte på om lag 10 millionar eek var stilt i utsikt, av Estland og av EU. Men filmmakarane fekk så store samarbeidsproblem at det heile kjørte seg fast. No har det gått noen månader, og det er snakk om at prosjektet kan bli tatt opp på nytt. I mellomtida får vi kose oss med boka og lese den ein gong til. (kb 15.1.06)

var i harnisk og skapte telefonstorm i store og små redaksjonar. Postverket kjøpte opp aviser i kioskane for å ha noko å gi til dei misnøgde.

Dei systemansvarlege sa seg lei for hendinga og oppgav som ei av årsakene at Estland ikkje har standardisert skrivemåten av adresser. På dette punktet var det regulerte sovjetlivet betre enn slumpen i fridomstida. Radioen sende ut oppmoding til folk om å byta post med kvarandre så godt dei kunne. (olm 8.1.06)

Karl J. Hansen:

TEATER

Profesjonelt teater i 100 år

I Estland vil ikke 2006 gå ubemerket hen i teaterkretser. Det blir en grundig markering av 100-årsjubileet for profesjonelt teater. Selv om estisk teater har røtter langt bakover, så var det i 1906 at de to første profesjonelle teatrene begynte forestillingene sine: Vanemuine i Tartu og Estonia i Tallinn. Tvillingene var ikke identiske. I Tartu ble det lagt vekt på teaterets oppdragende rolle. I Tallinn var underholdning hovedsaken, og stjernene ble viktige.

Hver eneste av årets 365 dager i 2006 vil en skuespillerstemme være å høre i radioen. Hver morgen blir det lest opp en tekst fra estisk litteratur. Hver uke blir det en eller flere premierer rundt omkring på teatrene. Hver måned sender Eesti Televisioon et nylaget program med teater som tema. Osv. Selv med den store teaterinteressen som har manifestert seg i mengden profesjonelle teater, amatørteater, sommerteater osv., er det plass for enda mer. Blant jubileumsprosjektene er det oppført vandrende sommerteater som skal nå fram til avsides steder der folk tross alt hittil har vært uten kontakt med denne kunstformen.

Ibsen-markering i Estland

Henrik Ibsen ble født i 1828. Dermed er det en stund til 200-årsjubileet. I stedet markerer vi 100-årsminnet for hans død. Selv om Jon Fosse har gjort seg sterkt bemerket og gjerne blir omtalt som vår nye Ibsen, så er fortsatt den gamle mesteren Norges største eksportartikkel til verdens teaterscener. Fra Norges ambassade i Tallinn har vi fått en

oversikt over den viktigste Ibsen-relaterte aktiviteten de nærmeste månedene.

1) Ambassaden i samarbeid med Estisk Amatørteaterforbund (Eesti Harrastusteatri Liit) arrangerer Ibsen-festival for skoleteatrene. Den bli innledet med et dagsseminar 28. februar for skoleteaterledere, og avsluttet 13. mai med finale i Tallinns Linnateater. Der vil de forskjellige gruppene vise stykkene sine. Reglene for den norske Ibsen-stafetten skal overholdes: maksimum 8 personer og ikke over 25 minutter. Alle interesserte er velkommen til å overvære finalen. Nærmere opplysninger blir i april lagt ut på www.norra.ee

2) Utstillingen "Henrik Ibsen på estisk" vil være åpen på Nasjonalbiblioteket 1.-25. mars. Den består av estiskspråklige utgaver av Ibsens skuespill, plakater fra forestillinger på estiske scener, og en plakattstilling som viser aktualiteten i Ibsens tanker.

3) I den nordiske salen (Põhjamaade tuba) på Nasjonalbiblioteket blir det en Ibsen-aften 14. mars. Det blir et foredrag om Ibsens liv og forfatterskap, og bruddstykker av Jon Fosses skuespill *Suzannah*. Info: kylili.ummer@nlib.ee

4) Prosjektteateret Varius har 20. mars premiere på Jon Fosses skuespill *Suzannah* oversatt av Elvi Lumet. I stykket møter vi Henrik Ibsen slik hans kone, Suzannah Thoresen, opplevde ham.

Info: heidi@varius.ee

POSTKASSE

Viktigst å være lur

På ettersommeren og høsten var det i Estland en heftig debatt om etiske spørsmål knyttet til politikk og forretningsliv. Avisene beflittet seg på å finne ut hvordan obskure transaksjoner har gått for seg. Hvordan har noen på kort tid kunnet bygge opp enorme formuer? Jo, pengemenn og politikere bygger vennskap og drar nytte av hverandre. I Norge ville vi sagt at visse personer har hatt sugerør i statskassen.

Spesielt har tre menn vært i ildlinjen: tidligere banksjef Ain Hanschmidt, Andres Lipstok som er sjef for Estlands sentralbank, og økonomiminister Edgar Savisaar. Folk mener at disse har skaffet seg økonomiske fordeler med tvilsomme midler, eller at de i hvert fall ikke har opptrådt moralsk uklanderlig.

Aleksander Kielland hevdet at om en vil vekke den som sover tungt, så må en rope Brann! Det gjorde Juku-Kalle Raid nesten bokstavelig med T-skjorten som oppfordret til brenning av kommunistene. Etter hans og manges oppfatning har Estland ikke tatt oppgjøret med egen historie. Han ser sovjetperioden som en vesentlig faktor i den sammenheng.

Når jeg forsøker å følge med i det som skjer i det estiske samfunnet, går det opp for meg hvor riktig estisk mentalitet er framstilt i boken Trollskap i november. Det er en roman av Andrus Kivirätk, og boken er kommet på norsk. Framstillingen er humoristisk, men den er samtidig noe langt mer enn en morobok.

Et lands lovverk kan aldri bli så tett at det ikke fins smutthull. I Estland gjelder det å

være lur og utnytte slike hull. Vi ser Ain Hanschmidts brede glis på fotografiene. Han har vært lur og utnyttet de mulighetene som penger og vennskap gav. Vi ser Edgar Savisaars runde tilfredshet. Han har vært lur og utmanøvrert konkurrentene. Men er han samtidig i ferd med å selge fedrelandet til russerne? Gjelder ikke moralen? Det er positivt at esterne stiller spørsmål ved det som går for seg. Grumset må opp i dagen før kursen kan bli lagt om.

Med skjorten sin vekket Raid i alle fall forsvarsminister Jaak Jõerüüt som søkte avskjed fordi han ikke kunne akseptere den samrøren han så av penger og politikk. Han hørte selv med til nomenklaturen i sovjetperioden og bevarte posisjonen i det selvstendige Estland. Det er viktig at nettopp de som innehar maktposisjoner reagerer og deltar i debatten.

Hilsen
Gunn-Målfrid Jenssen
Bergen, oktober 2005

Anne-Marit Rudeng:

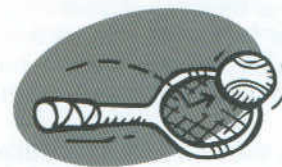
KUNST

Kunstfolder

Første utgave av folderen "Art this Week" ble presentert i Tallinn i begynnelsen av januar. I oversiktlig form gir den informasjon om det som er aktuelt i kunstverdenen. Særlig er den tenkt å være nyttig for kunstinteresserte tilreisende. Hvilken utstilling er åpen hvor, på hvilke dager, til hvilke klokkeslett? Etter planen skal folderen komme ut seks ganger i året med ajourførte opplysninger. Opplaget vil ligge et sted mellom 8 000 og 15 000 alt etter behovet som viser seg etter hvert.

Edit-Mai Granhaugen:

IDRETT

Årets beste utøvere

Estiske idrettsutøvere stod for flere framragende prestasjoner i 2005. En av favorittene til tittelen som årets beste var **Andrus Veerpalu**, vinner av femmila i Holmenkollen. Ved avstemningen gikk imidlertid tittelen til spydkasteren **Andrus Värnik** som tok gullmedalje i VM i Helsingfors.

Beste kvinnelige utøver har som regel vært skiløperen **Kristina Šmigun**. Hun hadde en svakere sesong i fjor, og tittelvinner på damesida ble fekteren **Maarika Võsu** (33) som tok sølv i kårde under VM i fekting i Tyskland. Dette var hennes fremste prestasjon i individuelle øvelser. Fra før hadde hun flere gode plasseringer i lagfekting: femteplass i OL 1996, sølv i VM 2002 og sølv i EM 2003.

Fekting var tidligere en estisk paradegren, men i løpet av de siste ti åra har vi sett en langsam tilbakegang. Nå håper mange estere at fekting er på vei oppover igjen.

Maarika Võsu – årets beste kvinnelige utøver.
(foto: PM/AFP)

Otepää 7.–8. januar

Estlands-nytt får ikke med seg vinter-OL i dette nummeret. Men som seg hør og bør rapporterer vi fra verdenscupen på ski i Otepää. Opp gjennom åra har det vært mange slags klimatiske problemer nettopp i Sør-Estland. Det har svingt mellom øsregn og spretende frost. For en gangs skyld var forholdene bortimot ideelle ut fra og geografisk beliggenhet.

Marit Bjørgen var ikke fullt restituert, og hjemmepublikum merket til ellevill jubel at deres egen **Kristina Šmigun** økte sekundavstanden bakover til Bjørgen. Men så dukket det opp ei sky på den estiske himmelen: Umerkelig hadde **Hilde G. Pedersen** etter en bedagelig forsterunde satt opp farten så det skapte uro blant publikum. Og reporterne konstaterte at hvis noen kan true Kristina, så er det bare Hilde. Spenningen var enorm etter Hildes målpasering. Ville det holde? Kristina har vært nær ved å klare det, men har aldri før gått helt til topps i verdenscupen på hjemmebane i Otepää. Skulle dette bli hennes og Estlands dag? Hilde trakk det lengste strået og vant med to tiendels sekunder foran Kristina.

At en førtiåring skulle beseire en estisk ungdom var litt bittert, og for mange ganske utrolig. Estiske media ble liksom aldri ferdig med å minne om Hildes alder. Norgesmester i stafett med sine egne tvillingdøtre på laget! Snart ser vi den dagen da mor og døtre stiller sammen på det norske landslaget, forestilte esterne seg.

Tartu Maraton

Tartu Maraton er arrangert årleg sidan 1960. Det er no ei av deltevingane i maratonkøppen. Trass i namnet går tevlingane ved Otepää. Også i år blir det rekna med titusenvis av deltakarar. Vaksne tevlar i tre klasser søndag 19. februar. Den lengste løypa er 63 km og den kortaste 31. For barn er det egne seriar som går av stapelen 18. februar i området ved songarenaen i Tartu. Barneløypene varierer frå 200 m til 6 km. www.tartumaraton.ee

Kort sagt

Det er 136.000 statslause i Estland. Av desse kunne 61 % tenkja seg estisk statsborgarskap, 13 % russisk, medan 17 % ikkje tykte dei trong noko slags statsborgarskap.

Fødselspengane som i fem år var 3750 eek for den førstefødde og minkande for dei neste, vart av regjeringa frå nyttår heva til 5000 eek og gjort uavhengig av rekkjefølgja i barneflokk.

Lønningane steig i Estland med gjennomstittleg 8,3 % i 2005. Størst stigning var det i Tartu by og fylke med over 10 %.

I september 2005 var det 200 år sidan undervisning i estisk byrja på universitetet i Tartu. Status som offisielt språk i landet fekk estisk med ei ny lov i 1988.

I siste femårsperiode er 19 barn i Estland fødte med HIV-smitte. Samtidig har HIV-positive mødre sett til verda 236 friske barn.

Hundegalskap viser litt tilbakegang i Estland. I 2005 vart 3334 menneske bitne. Dette er 429 færre enn i 2004.

Om lag 900 personar får i samband med nasjonaldagen 24. februar ein offisiell orden eller ein fortjenestemedalje av president Rüütel.

Prognoser går ut på at det blir 8 % økonomisk vekst i Estland i 2006. Industriproduksjonen er venta å auka med 9% og eksporten med 14 %.

Estland fekk i fjor 7072 nye statsborgarar av tidlegare statslause innbyggjarar. 1731 var unge under 15 år som var fødte i Estland. Om lag 138 000 er til no "nasjonaliserte". Statslause er framleis 136 000.

Turismen er framleis vekstnæring i Estland. Auken var 30 % i fjor, som var det raskaste i EU. Farten er venta å halda fram med 15–20 % i 2006 samanlikna med 2005.

Tallinn by tok i 2005 inn 53,4 millionar eek i parkeringsavgifter og 18,4 millionar eek i parkeringsbøter.

Økonomisk vekst kom i fjor på 10 % i Estland. Skatteprosenten gjekk ned frå 26 til 24. Landet fekk 49 nye millionærar. Tre nye konsern vart registrerte på børsen.

I perioden frå 1995 til 2005 er det delt ut nesten 4000 offisielle ordenar og fortjenestemedaljar i Estland. Fjerdeparten er gitt til utlendingar.

Estland har svartelista 1102 personar som ikkje skal sleppast inn i landet. Av desse er 286 frå Russland, 50 frå Ukraina og 33 frå Aserbajdsjan.

I fjor søkte 11 personar asylplass i Estland. Fire av dei var frå Russland, tre frå Irak, to frå Tyrkia, ein frå Sierra Leone og ein med usikker bakgrunn.

Estland har nesten 14 000 sprøytenarkomane. Over 50 % av dei er HIV-positive, 82 % er russarar, 56 % har mindre enn ni års skulegang. Gjennomsnittsalderen på dei sprøytenarkomane er 24 år.

Busselskapet som har kollektivtrafikken i Tallinn, tok inn dei første kvinnelege sjåførane i 1999. No er det 20 kvinner og 566 menn bak bussratta.

Hjarte- og blodkarsjukdommar er årsaka i 54 % av dødstilfella i Estland. På andre plass kjem kreft og svulstar med 18 %. På tredje plass kjem forgiftingar og brot.

Adresser og telefonnummer

Estiske fasttelefonar har sju sifra og mobiltelefonar ått sifra nummer. Om du ringjer frå Noreg og nyttar det vanlege telefonnettet, tastar du først 00 372. Så legg du til retningsnummer, f.eks. 6 til Tallinn og 7 til Tartu, og så abonnentnummer. Eit fullstendig Tartunummer vil sjå ut omtrent slik: 00 372 712 3456. Innanfor Estland tastar du nummeret utan prefiks, dvs. 712 3456.

Frå Estland til Noreg tastar ein først 00 47 og deretter norsk abonnentnummer med åtte siffer. Med mobiltelefon startar ein med +47.

Med norsk mobiltelefon tek du estisk prefiks +372. Estiske mobiltelefonnummer begynner med +372 50 eller +372 55 eller +372 56 og deretter abonnentnummeret.

Korrekt måte å gruppere estiske fasttelefonnummer på er 3+4, dvs. 449 9123, mobilnummer går som 4+4, dvs. 5656 5666.

Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no.
Ambassadør frå 1.11.2005: Stein Vegard Hagen.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Lai 29, EE 10133 Tallinn, tlf. 627 3100,
faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee,
nettstad: www.nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Rackoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469,
EE 10140 Tallinn, tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Lore Listra.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),
leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk ministerråds
informasjonskontor i Tallinn.

Tartu Norra Selts (Norsklaget i Tartu),
adresse som for Nordisk ministerråds informas-
jonskontor i Tartu,

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade, Parkv. 51 A,
0256 Oslo, tlf. 22 54 00 70, faks +47 22 54 00 71,
res.: Oscarsgt. 26 B, 0258 Oslo. Ambassadør:
Juhan Haravee, www.estemb.no

Estlands æreskonsul i Bergen, Tor Øystein Enge,
tlf. 55 21 54 00, Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post: enge@stieglers.no.

Estlands æreskonsul i Trondheim, Trond Bern-
hard Brekke, tlf. 73 80 21 50, Schultzgata 1,
7013 Trondheim, e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger, Reidar Maaseide,
tlf. 51 63 50 00, Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no.

Estlands æreskonsul i Tromsø,
Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tomsø,
e-post: per.kongsnes@bedriftskompetanse.no.

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

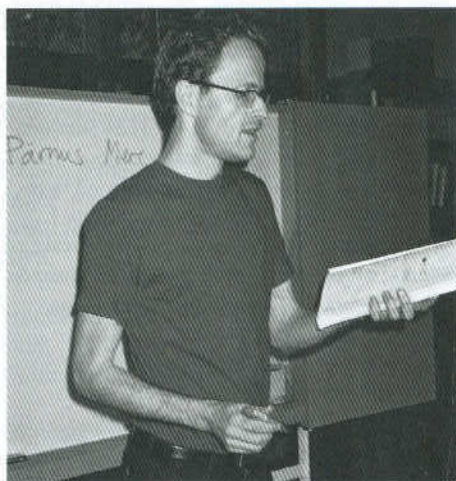
Estlandsforeningen i Midt-Norge.
Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf.: 73 95 01 25, e-post: aesletta@hotmail.com.
Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo,
tlf 22 51 67 60, foreningen@norden.no

Norsk-estisk forening på nettet: <http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av Kari Helene Partapuoli
som har adresse: parta@post.tele.dk
Send e-postadressen din til Kari Helene Partapuoli,
så får du rask medlemsinformasjon.

Baltisk aften

Baltisk aften var som nevnt side 3 et samarbeidsprosjekt mellom de ulike norsk-baltiske foreningene, Foreningen Norden/Norden i fokus og Norsk filminstitutt. Arrangementet ble åpnet av initiativtager **Jan Erik Holst**. Deretter fulgte et lite innlegg ved Estlands ambassadør **Juhan Haravee**. Så fikk vi se en estisk dukkefilm, en tegnefilm fra Latvia og en kunstdokumentar fra Litauen. Det var sang og klaverinnslag fra Latvia. Bens café sørget for mat som blant annet bestod av estisk ost, ansjos og pølser og drikke-smaksprøver fra de tre baltiske ambassadene.

Kl. 22.00 startet vi opp med nattfilmen som var en overraskelse: "Jomfruen fra Riga", regi Emil Stang-Lund (norsk-latvisk samproduksjon fra 1994). Den vakte stor begeistring. Innholdet kan kort beskrives slik: Nordmenn som drar til Latvia for å gjøre seg fete (les rike) og selvfølgelig dummer seg en smule ut. Banditter og kjærlighet er også en del av innholdet.

Det var bra oppmøte, men ved enda tidligere annonsering kunne det kanskje vært flere, noe arrangørene bør legge seg på minne. Dette er et tiltak som vi håper er kommet for å bli. (e-j 22.1.06)

Kurs i estisk, trinn 2

Tor Tveite leder et fortsettelseskurs som begynner 17. januar. Noen nye deltakere med litt kunnskaper i språket får plass. Kurset er basert på læreboka *E nagu Eesti* som du kan kjøpe på kurset.

Mer informasjon får du hos: Bente Jørgensen i Foreningen Norden på bente@norden.no, tlf. 22 51 67 60, eller Else-Jannike Kuum i Norsk-estisk forening på tlf. 22 50 63 86 (kveldstid). Les mer om det estiske språket på foreningens hjemmeside: www.norskestisk.org/laer_estisk/estisk_spraak.htm

Estisk-norsk blandet kor

Sangglade bes kontakte Kersti Kelder
tlf. 63 87 22 37, e-post: kersti.kelder@mail.ee

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel kolmapäeval kell 18.00 on Eesti Seltsi kohvikuõhtu
Café Onkel Donaldis, Universitetsgt. 26, 0162 Oslo
e-mail: estselts@start.no

Estlands nasjonaldag

Lørdag 25. februar kl 15.00 vises spillefilmen

"August 1991" av Ilmar Raag

i Filmens Hus Cinemateket, Dronningens gate 16, Oslo.

GRATIS ADGANG

Sosialt samvær og bespisning kl.17.00.

Påmelding snarest til Reet Busk tlf. 67 12 43 46, [reet@online](mailto:reet@online.no) eller til
Tiina Toomel Wiker, tlf. 66 85 92 08/46 66 90 70, emilkarl@c2i.net

Handlingen i filmen "August 1991" utspiller seg over de tre augustdagene i 1991 som endte med at Estland erklærte seg selvstendig igjen. Filmen følger en gruppe TV-folk og arbeidet med å bringe nyheter ut til Estland og til resten av verden. TV-tårnet utenfor Tallinn var i slutfasen den eneste kommunikasjonslinjen med utenverdenen. Kun herfra kunne verden få informasjon om den dramatiske utviklingen da en stor sovjetisk panserkolonne nærmet seg Tallinn. Esterne holdt pusten og fryktet det samme blodbadet som litauerne hadde hatt ved TV-tårnet i Vilnius. Filmen er helt fersk, innspilt av estisk TV i 2005.

Årsmøte i Norsk-estisk forening

mandag 13. mars 2006 kl.19.00

Sted: Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, Skøyen, Oslo.

Adkomst: trikk nr. 13 til Abbediengen

eller ti minutters gange fra togstasjonen på Skøyen.

Dørene åpnes 18.30 for sosialt samvær.

På programmet står vanlige årsmøtesaker, kunngjøring av Årets estlandsvenn, lett servering, kulturinnslag. Evy Jørgensen og familien Sandvig forteller om barneboka Nisse-Per. Medlemmer med personlige gjester hjertelig velkommen.

Husk at styret må ha forslag til Årets estlandsvenn innen 1. mars.

Er det ingen som hører oss?

Det beryktete Pateri-fengslet i Tallinn, sommeren 2004. (foto: Toomas Dettenborn)

Av Jorunn Vestli

Overskrifta gjengir det fortvilte og forundrede spørsmålet fra balterne da vestverden i 1940 overgav dem til sovjeterne og holdt fast ved dette i 1945. Også i Norge ble vi innprentet at verdenskrigen var slutt, og den var for så vidt det, for oss. Folk følte seg lettet, nå begynte gjenreisningen. Det var ikke en periode preget av

overskudd, verken psykisk eller materielt. Seinere, under andre forhold, kan vi undres over at Vesten bare overlot store deler av Europa til Stalin. Men dette var krigens harde lov der mennesket ikke betyr noe, og selv små stater ikke er annet enn vekslepenger i stormaktenes kamp om hegemoni. Bare få hørte det baltiske nødpet og smerteskraket.

→ side 38

Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Else-Jannike Kuum**, Vækerø terrasse 10 B, 0282 Oslo, tlf. 22 50 63 86. Henvendelser om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønskiivn. 70 c, 1346 Gjetttum, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@frisurf.no.

NEF postgirokonto 0540 084 5486.